

ESQUEMES I RESUMS D'HISTÒRIA DEL MÓN CONTEMPORANI

TEMA 1: LA SOCIETAT EUROPEA DE L'ANTIC RÈGIM

Designem com a "Antic Règim", la societat europea entre els segles XVI i XVIII, derivada de la societat feudal de l'Edat Mitjana; es tracta d'un nom donat pels revolucionaris francesos.

Característiques:

Economia:

- La terra és la principal font de riquesa
- Propietat i drets senyorials. La terra, majoritàriament en mans dels grups privilegiats, que imposen elevades càrregues als pagesos.
- Agricultura de subsistència, basada en els cereals i amb crisis de subsistències.
- Població estable, amb altes natalitat i mortalitat, i baixa esperança de vida; períodes de mortalitat catastròfica (males collites, epidèmies o guerres)
- Artesania domèstica, gremis i manufactures
- Transports insuficients
- Comerç interior i comerç colonial.

Societat estamental:

Estaments: grups socials definits per un estatut jurídic

- Tres estaments a la societat europea de l'antic Règim: clergat, noblesa i tercer estat o estament...)
- Grups privilegiats: noblesa i clergat
- grup no privilegiat: el tercer estat. La majoria de la població. Integra diversos grups econòmics i socials.

Monarquia absoluta

- El rei assumeix tots els poders de l'Estat.
- Poders limitats només pel predomini de l'Església i pels furs o drets de cada grup, ciutat, territori o parlament (o Estats Generals, Corts...)
- Monarquia de dret diví.
- Absència de llibertats polítiques o religioses, submissió al rei i a l'Església.
- Parlaments: reunien representants del tres estaments; gaudien de certes atribucions.

Primeres limitacions dels poder reial

Una revolució a Anglaterra, a finals del segle XVII (1689) va aconseguir la limitació d'alguns poders del rei en favor del Parlament, en la "Declaració de Drets" (*Bill of Rights*). Anglaterra esdevé una monarquia parlamentària.

Crisi de l'Antic Règim

El segle XVIII veu néixer una profunda crítica a la societat de l'Antic Règim i també al dogmatisme religiós.

-La Il·lustració, moviment cultural nascut a França i divulgat per Europa, critica la societat del seu temps basant-se en la ciència i la raó; preconitza una nova organització social, política i econòmica.

-Alguns il·lustrats.

Montesquieu: Divisió de poders per evitar la tirania.

Rousseau. El Contracte Social i la sobirania nacional.

Voltaire: Defensa la llibertat de consciència.

Els fisiòcrates, com Quesnay, defensen l'agricultura com a font principal de riquesa en un país.

-Despotisme Il·lustrat: Alguns sobirans, sense renunciar a l'absolutisme, intenten dur a la pràctica reformes il·lustrades: Carles III d'Espanya, Maria Teresa d'Àustria, Frederic de Prússia o Caterina de Rússia.

Guerra de la Independència Americana

-El 1776, representants de les 13 colònies angleses a Nord-Amèrica redacten la "**Declaració d'Independència**", fet que donaria lloc a una guerra contra Gran Bretanya i a la independència dels futurs Estats Units. La declaració reconeixia les llibertats individuals, i influí molt sobre els revolucionaris francesos.

TEMA 2: LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

Entenem com a Revolució Industrial el procés de transformació d'una economia agrària, de producció domèstica i d'intercanvis a un altra de producció industrial de béns manufacturats, un elevat creixement, grans avenços tècnics i un canvi total en la societat, ara organitzada en classes; aquesta revolució va tenir lloc a Anglaterra al segle XVII, passant després la industrialització a a Europa, Estats Units i Japó. Aquesta revolució va anar precedida d'una transformació en la societat.

Canvis polítics, econòmics i socials a Anglaterra abans de la Revolució industrial

-Polítics: Una revolució a finals del segle XVII va limitar els poders del rei i amplià els del Parlament, que representava la part més acabalada de la societat. Les *Enclosure Acts* van ser unes lleis que permeteren el tancament de les terres comunals i la seva privatització.

-Agrícoles: Innovacions com el Sistema Norfolk, que permet una rotació de conreus sense guaret. Nous mètodes de sembra (Jethro Tull), nous conreus (patates, blat d'Índies). Creix la producció i permet la inversió i l'acumulació de capital, que després serà invertit en la indústria.

-Demogràfics: Creixement de població per l'augment de la natalitat i disminució de la mortalitat prematura; Creixement de l'esperança de vida (millor alimentació, menys guerres, vacunes). Proporcionarà mà d'obra a la indústria.

Desenvolupament de la indústria

-Noves fonts d'energia: energia hidràulica i carbó.

-Nova forma de treball: sistema fabril; concentració dels obrers en tallers.

-Idústria: desenvolupament del tèxtil, del carbó i del ferro.

-Nous invents i mecanització: llançadora volant de Kay (1733) filadores mecàniques (Spinning Jenny, Mule, Water Frame) i telers mecànics (màquina de vapor patentada per Watt l'any 1769)

Idústria tèxtil

-Teixits: desenvolupament del cotó, importat de l'Índia i dels sud dels Estats Units.

-Aplicació de les noves màquines a la indústria tèxtil: llançadora, telers i filadores mecàniques.

Indústries del carbó i el ferro

Els altres dos sectors desenvolupats foren el carbó, com a combustible i el ferro (siderúrgia).

Innovacions:

-Vigues de ferro, rails i vagonetes a les mines.

-Substitució del carbó vegetal pel carbó de coc, amb més poder calorífic: Alt forn de Darby (1732)

-Pudelació i laminatge del ferro (Cort, 1783).

-Conversió del ferro en acer (Convertidor Bessemer, 1856)

Altres indústries

-Sector químic

-Metal.lúrgia

-Construcció

Nous transports

-Millora dels camins

-Vaixell a vapor (Fulton, 1807)

-Ferrocarril (locomotora de Stephenson, 1829): fou fonamental pel desenvolupament del comerç i el transport de viatgers. Primera línia: Manchester-Liverpool, 1830)

Creixement del mercat

Economia de mercat: ja no es produeix per l'autoconsum sino per la venda.

Industrialització del continent europeu

Al llarg del segle XIX: industrialització de França, Bèlgica, Alemanya.

A Itàlia i Espanya: industrialització només de determinades regions: Piemont, Catalunya.

Fora d'Europa: Estats Units i Japó.

Liberalisme econòmic

Teòric: Adam Smith (economista britànic, 1723-1790). Creu que el creixement econòmic està basat en la recerca de l'interès personal; els interessos contraposats s'equilibren gràcies a la llei de l'oferta i la demanda en el mercat; l'estat no ha d'intervenir en l'economia, s'ha de limitar a la justícia, l'exèrcit i la policia; eliminació d'aranzels i monopolis.

La societat capitalista

Anomenem societat capitalista a aquella que està basada en la propietat dels instruments de producció en mans de la burgesia.

La resta de la població només disposa del seu treball per a la seva subsistència.

Desapareix la societat estamental de l'Antic Règim, basada en la desigualtat jurídica, i sorgeix una societat de classes, en la qual els ciutadans són econòmicament desiguals però iguals, teòricament davant la llei (una altra cosa serà l'existència de lleis que perjudiquin la classe treballadora).

Desapareixen les crisis de subsistència, pròpies de l'Antic Règim, però vindran les crisis cícliques del capitalisme.

Proteccionisme i lliure canvi

-Proteccionisme: significa la imposició de barreres aranzelàries a les importacions a fi d'afavorir la indústria nacional.

-Lliure canvi: significa l'eliminació o disminució de barreres aranzelàries entre països, i el lliure comerç.

Nous tipus d'empreses i de finançament

Les necessitats creixents de capital, van donar lloc a l'aparició de nous tipus d'empresa i el desenvolupament del sistema bancari.

-Societats mercantils: agrupació de diversos inversors que posen capital i es reparteixen els beneficis.

-Societats anònimes: divideixen el capitals en participacions (accions).

-La Borsa: on es compren i venen accions.

-Bancs: faciliten el crèdit.

Una nova societat

-Creixement de la població europea

-Exòde rural

-Creixement urbà

-Societat de classes: burgesia i proletariat, i unes classes mitjanes.

-Nous valors: família, treball prosperitat...

-Grans diferències socials, entre la prosperitat de la burgesia i la pobresa i males condicions de vida de la major part del proletariat. Treballen homes, dones i infants, en llargues jornades de feina.

Les dones a la societat industrial

Al proletariat, la dona ha de treballar, molt sovint per un salari inferior als homes.

A la burgesia i a les classes mitjanes, la dona no fa feina i resta a la llar.

Les dones careixen de drets polítics en aquest moment.

TEMA 3: LIBERALISME I NACIONALISME (1789-1870)

Al llarg del segle XIX, les monarquies absolutes i la societat de l'Antic Règim són progressivament substituïdes per règims liberals, que estableixen sistemes polítics de sobirania nacional i llibertats ciutadanes, i sistemes econòmics capitalistes, impulsats per la burgesia.

Aquests canvis tenen lloc a Europa i Amèrica a partir de les revolucions Nord-americana (Independència dels Estats Units) i Francesa, amb el precedent de la revolució anglesa de finals del segle XVII i l'impuls de la Il·lustració.

La Revolució Francesa (1789) fou un esdeveniment transcendent, que posà fi a segles de feudalisme i absolutisme a França convertint els súbdits en ciutadans, essent l'inici d'una colla d'onades revolucionàries a Europa.

Revolució Francesa

Causes de la Revolució Francesa

1) La societat francesa del segle XVIII, anterior a la Revolució, experimenta una colla de transformacions en l'àmbit intel·lectual, científic i econòmic que la porten a questionar l'Antic Règim i a desitjar canvis profunds. El comerç i l'artesania creixen, donant lloc a l'existència d'una rica burgesia, que en canvi està apartada del poder, i que veu en l'intervencionisme econòmic un obstacle al seu desenvolupament i a més de veure's obligada a pagar uns impostos que la noblesa i el clero francesos no paguen.

2) Una colla de crisis de subsistències i industrials, sacsegen la societat francesa: la injustícia del règim senyorial era evident. Augmenten les càrregues senyorials damunt els pagesos en un període males collites; així mateix, es produeix un alça dels preus agraris.

3) La indústria tèxtil francesa no pot competir amb els productes anglesos. Es produeix un tancament de tallers, amb el consegüent atur.

4) Els filòsofs i els il·lustrats fan una crítica a l'Antic Règim basada en la raó i en la ciència; L'anglès Locke (1632-1704), considerat el pare del liberalisme modern, explica que el poder sorgeix del poble, que la separació de poders és necessària i que els ciutadans són lliures. Montesquieu (1689-1775), també teoritza sobre la separació de poders; Rousseau (1712-1778) parla de la Sobirania Nacional, Voltaire (1694-1778), de la llibertat de consciència.

5) Fallida de l'estat davant el gran increment de la despesa pública, a la que contribueix de manera important, la participació en l'anomenada "Guerra dels Set Anys" en el regnat de Lluís XV i en la Guerra de la Independència americana al costat dels americans en el de Lluís XVI.

6) Elevades despeses de la Cort, que viu una vida de luxe; aquest fet, junt amb la vida personal dels monarques, causa el desprestigi de la monarquia.

5) Davant aquesta situació difícil, no obstant, noblesa, clero i monarquia s'aferran als seus privilegis i no volen cap canvi, malgrat l'advertiment dels ministres de Lluís XVI (Turgot, Necker, Calonne) de que era necessari que els grups privilegiats també contribuïssin.

Etapas de la Revolució Francesa

1. Convocatòria dels Estats Generals (1788-89)

Davant la situació de fallida i la negativa de la noblesa a pagar impostos, el rei Lluís XVI es veu obligat a convocar els Estats Generals, institució que agrupa representants dels tres estaments i que és l'única que pot autoritzar noves contribucions.

La situació de descontent a França es greu, i s'expressa en els quaderns de queixes, on el tercer estament posa en evidència la situació d'injustícia que suposen els privilegis senyorials i en demana l'abolició.

La reunió dels Estats Generals comença a Versalles el 5 de maig de 1789.

2. Inici de la Revolució (1789)

El Tercer Estat demana el vot per persona, enfront del vot per estament. El rei i els privilegiats s'hi

neguen i el monarca ordena el tancament de l'assemblea.

Els representants dels Tercer Estament i alguns dels altres, es reuneixen el 20 de juny a la sala del *Jeu de Paume* de Versalles i es constitueixen en **Assemblea Nacional**, per tant representants de tot el poble francès, decidits a donar a França una nova constitució.

El 14 de juliol, el poble de París assalta la presó de la Bastilla, al centre de la ciutat, allibera els presoners i es fa amb la pólvora, matant al governador.

Els revolucionaris formen cossos armats que anomenen la Guàrdia Nacional.

A les províncies, els pagesos assalten castells i cremen arxius, el que es coneix com la **Gran Por**.

3. L'Assemblea Nacional constituent (1789-91)

L'11 d'agost l'Assemblea Nacional aprova i proclama la **Declaració de Drets de l'Home i del Ciutadà**, en que es proclama la igualtat entre els homes davant la llei i les llibertats ciutadanes.

S'abolix parcialment el feudalisme (necesitat de pagar un rescat).

El 5 d'octubre, una multitud assalta Versalles i la família reial es veu obligada a traslladar-se a París (Palau de les Tulleries).

El setembre de 1791 es promulga una **Constitució**, que estableix una monarquia constitucional, dret de vet del Rei i separació de poders i sufragi censatari.

En aquesta etapa, l'Assemblea garanteix la llibertat d'empresa, la **Llei Le Chapelier** prohibeix els gremis i associacions d'empresaris o treballadors; es du a terme una desamortització; es proclama la separació d'Església i Estat; s'autoritza els divorcis; el clero és obligat a jurar la Constitució mitjançant la **Constitució Civil del Clero**.

4. La fi de la monarquia (1791-92)

La Revolució es veu obligada a fer front a l'oposició interior i exterior. Aquesta darrera prové d'una aliança entre les monarquies europees, especialment Àustria, esperonats per la influència dels exiliats francesos, comandats pel germà del rei, el comte de Provença i sota el temor del contagi revolucionari.

Entre els revolucionaris sorgeix també la divisió: per una part, estan aquells a qui ja sembla bé la situació tal com ha quedat, mentre que d'altres pensen que cal anar més enllà, amb una autèntica democratització, insatisfets amb la necessitat de rescaptar els drets feudals, del que es demana la completa abolicció, i el dret reial de vet.

La família reial intenta la fugida a l'estranger el juny de 1791, però es reconeguda a Varennes i obligada a tornar a París.

L'abril de 1792, l'Assemblea Nacional, davant el temor d'una invasió de les potències absolutistes (Àustria, Prússia), els declara la guerra; aquesta s'iniciarà amb una colla de derrotes franceses.

Davant l'amenaça d'una invasió austriaca i la complicitat del rei amb aquesta, els revolucionaris es radicalitzen; els *sans-culottes* (treballadors, artesans, botiguers, petits empresaris, etc.) i d'altres grups exigeixen l'abolició de la monarquia. El 10 d'agost de 1792 els sublevats assalten les Tulleries i la família reial acaba empresonada.

Per altra part, la batalla de Valmy (setembre de 1792), permetrà la supervivència de la revolució.

Es convoquen noves eleccions, amb sufragi universal masculí.

La República i la Convenció Nacional (1792-95)

5. La república girondina

La nova assemblea legislativa francesa, en substitució de l'Assemblea Nacional, i elegida per sufragi universal masculí, s'anomenà **Convenció Nacional**.

El partit que predomina en una primera etapa de la Convenció és els dels girondins, moderats i federalistes.

La primera mesura de la Convenció, el 20 de setembre de 1792 és abolir la monarquia proclamant la República.

Lluís XVI fou guillotinat el 21 de gener de 1793.

6. La república jacobina i el Terror

Nous països (Gran Bretanya, Espanya, Holanda) entren en guerra contra França. Dins el país, hi ha un important corrent contrarevolucionari. En la primavera de 1793, esclata la sublevació reialista de La Vandée, que durarà fins el 1796. L'any següent esclata la rebel·lió dels anomenats *chouans*, que perdurarà fins el 1800. Són sublevacions paral·leles, conegudes com "Guerras de l'Oest", de caràcter reialista, defensors dels antics costums, de la religió i el clergat i oposades a les lleves forçoses.

Alhora això provoca una situació de guerra civil i origina un increment de la repressió dins de la mateixa França, contra tots aquells sospitosos d'activitat revolucionàries; els excessos en la repressió porten a que alguns enyorin fins i tot la monarquia.

El mes de maig de 1793, els jacobins, revolucionaris que preconitzaven una democratització del sistema en favor de les classes populars, recolzats pels *sans-culottes*, arresten alguns dels dirigents girondis i prenen el poder per la força a la Convenció.

S'inicia l'etapa anomenada del **Terror**, persecució implacable contra els sospitosos d'esser contraris a la Revolució, amb condemnes a la guillotina. És executada també la reina Maria Antonieta.

Es crea el **Comité de Salvació Pública** i els **Tribunals Revolucionaris**, que han de jutjar els sospitosos. Personatges influents en aquesta etapa foren **Robespierre**, Saint-Just, Danton o Marat.

Robespierre. Saint-Just va contribuir en gran mesura a organitzar l'exèrcit; Danton acabà com una altra víctima del Terror.

Els grups polítics més radicals s'agrupen el que s'anomena la **Muntanya** (jacobins i altres grups situats a la seva esquerra).

Es portaren a terme diverses reformes de caràcter social i democràtic: redistribució de la propietat, preus màxims dels articles bàsics, salari mínim, abolició total del feudalisme; política anticatòlica i implantació d'un nou calendari.

Es va promulgar una nova **Constitució** (1793): sobirania popular, sufragi universal masculí; no obstant aquesta constitució restà en suspens per les circumstàncies de la guerra i la contrarevolució interior, aquesta darrera incrementada per la duríssima repressió, que comportà la mort de molts innocents, a París i als departaments.

Per altra banda, el 1794, els exèrcits enemics semblaven derrotats.

No obstant, la sagnant repressió del Terror però també l'oposició a les reformes, va agrupar els contraris a la situació, que varen dur a terme un cop d'estat el 27 de juny (dia 9 de Termidor). Un intent de sublevació popular a París va fracassar, i Robespierre, Saint-Just i 20 seguidors (entre els que es trobava l'alcalde de París) foren empresonats i executats el dia 28.

El paper de Robespierre durant el terror ha estat debatut pels historiadors; després de la seva mort se li va atribuir la major part de responsabilitat en la repressió, no està clar si fou així realment o fou una manera de tapar altres responsabilitats.

7. La república termidoriana i el Directori (1795-1799)

La nova Convenció Nacional, defensora dels interessos de la burgesia, va abolir les reformes de l'etapa anterior, i es promulgà una nova **Constitució** (1795), de caràcter conservador.

Es va nomenar un govern compost per cinc membres, el **Directori**, i mentre que el poder legislatiu, elegit per sufragi censatari, és composava de dues cambres: el Consell d'Ancians i el Consell dels cinc-cents.

En aquest període va tenir lloc el que es coneix com a "Terror blanc", dirigit especialment contra els jacobins i altres grups més a l'esquerra. Es va reprimir amb duresa un intent de sublevació, l'anomenada "Conspiració dels Iguals", de caràcter igualitari, dirigit per Babeuf.

La guerra contra els enemics exteriors continuava amb important èxit; no obstant, persistia la lluita interior i la divisió entre els grups que havien fet la Revolució.

Això va permetre que un jove general d'origen cors, **Napoleó Bonaparte**, el 9 de novembre de 1799 (18 Brumari) portés a terme un cop d'estat, amb l'ajut d'una part de l'exèrcit, posés fi a la Convenció i es proclamés Cònsol, primer compartint el poder (triumvirat), després com a únic cònsol.

Napoleó Bonaparte

Si bé, tradicionalment s'ha establert que el cop d'estat del 18 Brumari posava fi a la Revolució, el cert és que l'Imperi napoleònic, amb totes les seves llums i ombres, va aconseguir la divulgació per Europa de les idees revolucionàries.

1802: Napoleó es proclama cònsol únic; com a tal, i més tard com emperador, promulga lleis que volen donar estabilitat a França i afavorir els interessos de la burgesia: Nova constitució, Codi Civil, Codi de Comerç i Codi Penal.

1805: Napoleó es proclama emperador. Pretén establir el domini francès sobre Europa. Guerra amb Àustria, Prússia, Espanya, Rússia. Instal·la els seus en diversos trons europeus i proclama lleis de caràcter liberal molt conservadores.

Finalment és derrotat per una gran coalició europea (1813) i confinat a l'illa d'Elba, d'on va tornar, fou derrotat a Waterloo i confinat a l'illa de Santa Elena.

Posteriorment, els reis d'Europa intentaran restablir l'absolutisme en el **Congrés de Viena** (1814-15).

Liberalisme i nacionalisme

Liberalisme

El terme **liberalisme** sorgeix a inicis del segle XIX per designar una doctrina política i econòmica que té el seu punt de referència en la **llibertat individual**. Creu en la llibertat com un bé que s'ha d'aplicar en tots els àmbits: econòmic (llibertat de fabricar, de comerciar, de contractar...) com polític (llibertat d'escollir els governants, d'expressió, de pensament...) i religiós (llibertat d'escollir la religió). Defensa també el dret a la propietat.

El liberalisme polític

El sistema polític liberal defensa:

- La **separació de poders** (executiu, legislatiu, judicial)
- La **sobirania nacional**: No hi ha cap poder damunt la nació, formada per ciutadans iguals davant la llei i que són els únics que poder elegir els seus governants.
- Una **assemblea legislativa**, anomenada Parlament, Corts, etc. Formada per representants elegits pels ciutadans i que poseeix el poder legislatiu.
- Una **Constitució**, norma fonamental a la qual s'havien d'ajustar les altres lleis i definia els principis bàsics de la relació entre els individus, l'Estat i la societat.
- Una **drets bàsics** dels ciutadans, que parteixen de la "Declaració de Drets de l'Home i del Ciutadà", aprovats durant la Revolució Francesa.

Nacionalisme

El concepte "Sobirania Nacional", per tant porta a redefinir el concepte "Nació", que els liberals del segle XIX interpretaran de diverses maneres, i sovint posaran l'èmfasi en la necessitat de fer coincidir la nació amb unes fronteres polítiques comunes per a tots els qui hi pertanyen.

A més, sovint els projectes nacionals coincidien també amb la idea del "mercat nacional", el gran mercat al que aspirava la burgesia industrial.

Liberalisme i nacionalisme estaran units doncs, a tota una colla de revolucions i revoltes que contra les restes dels absolutisme o per la unificació nacional s'aniran produint al llarg del segle XIX.

El Congrés de Viena

El 1815, derrotat Napoleó, les potències guanyadores: Àustria, Prússia, Rússia i Gran Bretanya, dirigides per canceller austriac **Metternich**, intenten remodelar el mapa europeu segons les seves conveniències. Àustria, Prússia i Rússia formaren a més l'anomenada **Santa Aliança**, pacte destinat defensar els monarques absoluts a tota Europa.

No obstant, al llarg del segle es produïren nombroses revolucions liberals i naixement de nous estats a Europa. Pel que fa a aquests darrers, en aquest resum només parlarem de dos casos: Itàlia i Alemanya.

Les revolucions liberals

Revolucions de 1820 a 1829

En aquesta dècada tenen lloc diversos intent revolucionaris a Espanya, Portugal, Nàpols i el Piemont, molts del qual fracassen en aquest moment.

Revolucions de 1829 a 1839

En aquesta dècada desapareix l'absolutisme a diversos països europeus, instal·lant-se règims liberals conservadors a països com França o Espanya.

Revolucions al 1848

Caia la monarquia de Lluís Felip a França, instal·lant-se un govern democràtic, amb promeses de canvi social, que es van veure frustrades; una insurrecció popular el juny de 1848, va ser sufocada amb 1500 afusellaments. El 1851 fou elegit com a president de la República Lluís Napoleó, nebot de Napoleó, que acabà proclamant-se emperador (II Imperi francès).

La Primavera dels pobles

Els pobles de l'imperi Austro-Hongarès foren protagonistes d'una colla d'intents revolucionaris contra la monarquia absolutista, intents amb un fort contingut nacionalista, reivindicant la seva llengua, història i tradicions: Praga, Polònia, Croàcia, Hongria, Llombardia.

Si bé aquests moviments varen ser sufocats en aquell moment, donarien més tard el seu fruit.

Itàlia

-En el segle XIX, Itàlia estava dividida en una colla de petits estats. **Giuseppe Mazzini** defensava la creació d'una República social, unitària i laica que unís aquests estats italians, i creà una organització que s'anomenava "La Jove Itàlia".

-La creació d'un estat italià únic suposava, entre altres coses, enfrontar-se a l'Imperi austriac, que dominava diversos territoris de parla italiana, com Milà i el Vèneto.

-Al nord d'Itàlia, un estat el **Piemont**, havia lograt convertir-se en una monarquia constitucional, amb el seu rei **Víctor Manuel**, de la casa de Savoia i el primer ministre **Cavour**. A més, el Piemont havia lograt una certa industrialització i la seva burgesia, sia per causes ideològiques o econòmiques, simpatitzava amb el projecte d'unificar políticament Itàlia.

-1859: Amb l'ajut dels francesos, Cavour aconsegueix derrotar els austriacs i s'annexiona la Lombardia; poc després incorporarà també els estats de la Itàlia Central.

-1860: Al sud, el republicà **Giuseppe Garibaldi**, que havia reclutat un exèrcit de voluntaris, aconsegueix l'expulsió de la dinastia dels Borbons que hi havia al regne de les Dues Sicílies.

Posteriorment, per mitjà d'un referèndum, els seus habitants d'incorporen a Itàlia. Malgrat ser un republicà, Garibaldi va acceptar que **Víctor Manuel** fos el rei de la Itàlia unida.

-1861: Inauguració del parlament italià, proclamació del regne d'Itàlia i de Víctor Manuel com el seu rei.

-1866: annexió del Vèneto.

-1870: annexió dels estats pontificis, malgrat l'oposició del papa. Roma es converteix en la capital d'Itàlia.

Alemanya

Els filòsofs Herder i Fichte varen definir una nacionalisme alemany de caràter romàntic, definint la nació com una ànima espiritual, inmutable i eterna, que es manifestava per mitjà d'una cultura, una tradició i un ser propis del poble alemany; per això era necessari crear un estat propi fort que preservés la seva existència.

-1815: Es crea la Confederació Germànica, que agrupava trenta-vuit estats de parla alemanya.

-1834: Per iniciativa de Prússia es crea un *Zollverein*, o Unió Duanera, per la lliure circulació de productes entre aquests estats, unificant així un mercat de 26 mil.lions d'habitants.

-1848: S'intenta la creació d'un Parlament dels diferents estats alemanys a Frankfurt, escollit per sufragi universal. Fracassa per la oposició de Prússia.

-En realitat, l'impulsor de la unificació alemanya va ser el canceller de Prússia **Otto Bismarck**, home profundament autoritari, a partir de la supremacia militar del seu país. Bismarck va emprar una complexa diplomàcia, però també a la força en alguns casos.

-1864: Prússia conquesta els ducats d'Schleswig i Holstein, de parla Alemanya, a Dinamarca; 1866: Prússia derrota Àustria, el gran rival; 1870-71; Prússia derrota França i li arrebatça Alsàcia i Lorena.

-1871: Es proclama el "Segon Reich" alemany i Guillem de Prússia és coronat emperador o "Kaiser" d'Alemanya.

-El nou estat alemany pren la forma d'una confederació, sota la supremacia de Prússia, la qual cosa significava el predomini d'una ideologia conservadora i militarista. Per altra banda, el nacionalisme alemany deixava dues qüestions sense resoldre: a) la dualitat religiosa, entre el catolicisme del sud i el luteranisme del nord; b) el que consideraven caràcter inacabat de la unificació, en no incorporar l'Imperi Austriac, frustrant-se així el projecte anomenat la **Gran Alemanya**.

TEMA 4: MOVIMENT OBRER EN EL SEGLE XIX

La Revolució Industrial va comportar profunds canvis en l'estructura econòmica i social, en l'organització del treball i en les condicions de vida. Els antics pagesos o artesans es convertiren en proletaris, sotmesos llargues jornades de treball, salaris escassos i absència de protecció legal, ja que es considerava la relació empresari-obrer un tema exclusivament particular entre les dues parts, i les associacions de treballadors eren considerades il·legals. Les condicions de vida eren sovint també molts dures.

Aquests fets varen donar origen, per part dels treballadors, a moviments destinats a lluitar per canviar la seva situació.

El treball a les fàbriques

El treball a les fàbriques a inicis de la Revolució Industrial significava jornades molt llargues, a voltes fins a quinze hores diàries, amb poc descansos i una dura disciplina, aplicada a homes, dones i infants.

Luddisme

Moviment nascut a Anglaterra el 1811, prop de Nottingham. Una manifestació de treballadors que protestaven contra els baixos salaris que per ells suposava la introducció de les màquines, fou durament reprimida per l'exèrcit. La nit següent foren incendiats els telers.

El nom prové d'un personatge imaginari, Ned Ludd, que signava cartes d'amenaça als propietaris. El moviment luddita es va estendre per les zones industrialitzades d'Anglaterra, fou perseguit, i 18 luddites executats.

Socialisme utòpic

El socialisme utòpic propugna models ideals de societat, basats en la cooperació i la solidaritat. **Charles Fourier** va idear uns **falansteris**, on la propietat era col·lectiva. **Etienne Cabet** va intentar la creació d' **Icària**, població on la propietat era compartida. **Robert Owen** va implantar a la seva fàbrica tèxtil el cooperativisme, la propietat era comú de tots els treballadors.

Sindicalisme

Les primeres organitzacions obreres eren **societats de socors mutu**, en les que els treballadors cotitzaven i eren assistits en cas de malaltia o atur. També varen organitzar vagues. El 1924 foren derogades a Anglaterra les lleis que prohibien l'associacionisme obrer, i el 1930 es va crear **l'Associació Nacional per a la Protecció del Treball**. El 1934, la majoria de sindicats britànics es van agrupar en la **Great Trade Union**.

Cartisme

El nom prové de l'anomenada **Carta del Poble**, redactada per una nova associació, la Working Men's Association, i tramesa al Parlament britànic. Es tracta d'un moviment reformista que aspirava a que els treballadors puguin ser elegits per al Parlament, i des d'allà, canviar les lleis en favor de la classe treballadora. Per això demanaven sufragi universal masculí i un salari pels diputats.

Les revolucions de 1848

Les revolucions liberals, especialment a partir de la que havia tingut lloc el 1848 a París, va ser motiu de desengany pels treballadors i pel moviment obrer, que no van veure realitzades les promeses d'una major justícia social.

Els Tallers Nacionals, que havien de donar treball als desocupats de París, foren tancats, donant lloc a una revolta popular, les jornades de juny. Des d'aquell moment el moviment obrer se separa del liberalisme polític i cerca noves vies de lluita social, laboral i política.

Marxisme

El mateix any 1848, **Karl Marx** (1818-1883) i **Friedrich Engels** (1820-1895) publicaven el "Manifest Comunista", en el que exposen el que seran les seves principals teories: a) L'economia i les relacions

socials que d'ella se'n deriven són la base de la societat; b) **La lluita de classes**, entre explotats i explotadors, és el motor de la història; totes els períodes històrics s'aablen amb la victòria d'una classe damunt l'altre o amb la desaparició d'ambdues. c) en l'actualitat (de Marx i Engels), les classes en conflicte són la burgesia i el proletariat, aquest darrer el consideren la classe revolucionària. La futura revolució del proletariat ha de dur, segons Marx i Engels, a una societat sense propietat privada dels medis de producció i sense classes socials, una societat comunista.

Marx i Engels, col.laborant o per separat, anaren desenvolupant el seu pensament en diverses obres, entre les que destaca "El Capital", de Marx.

Segons Marx, la diferència l'obrer genera per propietari uns beneficis superiors al salari que percep, és el que anomena la **plusvàlua**.

La (segons Marx) futura revolució de la classe treballadora, ha d'anar seguida d'una **dictadura del proletariat**, que porti cap a la societat sense classes i sense propietat privada; posteriorment, aquesta dictadura hauria de desaparèixer, arribant-se a la societat comunista.

El curs teòric i pràctic elaborat per Marx i els seus seguidors s'anomena doncs, **marxisme**. Els seus autors el consideraven un **socialisme científic**, perquè deien analitzar científicament la història i la societat del seu temps.

Anarquisme

Anarquisme és una paraula d'origen grec que significa "sense mandat, origen o govern"; bàsicament s'oposa a tota classe de poder polític o religiós, i està en contra de l'existència de l'estat.

En el segle XIX, **Pierre Joseph Proudhon** afirmava que "la propietat era un robatori" i defensava una societat basada en la lliure associació i col.laboració dels individus.

El gran activista de l'època fou, però **Mihail Bakunin** (1814-76), que propugnà la revolució dels oprimits i la destrucció de l'estat, creant-se una societat sense classes.

Encara que el projecte revolucionari i la societat sense classes sembla coincidir amb els projectes de Marx, i l'objectiu final seria comú, en realitat, Bakunin i els anarquistes criticaren durament el que consideraven l'autoritarisme i dirigisme dels marxistes, i estaven radicalment en contra de la dictadura del proletariat i qualsevol forma d'estat, ni que fos dirigit per un partit de la classe treballadora.

La Primera Internacional

L'Associació Internacional de Treballadors (AIT), coneguda com a "Primera Internacional", va ser una associació de sindicats, grups i dirigents obrers fundada a Londres l'any 1864.

La seva finalitat principal era l'emancipació (l'alliberament) de la classe obrera de tot el món, ja que consideraven que el treballador no tenia pàtria, formava part d'una única classe. Malgrat aquest internacionalisme, els delegats eren europeus i nord-americans.

La Primera Internacional impulsà movilitzacions de treballadors i vagues a diversos països per aconseguir: la reducció de la jornada laboral, la supressió del treball dels infants, la millora de les condicions laborals d'homes i dones.

La Primera Internacional va entrar en crisi i va desaparèixer bàsicament per les diferències entre marxistes i bakuninistes, éssent aquests darrers expulsats de l'organització (Congrés de L'Haia, 1872).

La Comuna de París

La Comuna de París es va crear amb una insurrecció popular l'any 1871, després de la derrota de França a la guerra entre França i Alemanya.

La Comuna reivindicava una república democràtica i social, amb l'organització del treball en cooperatives i un ensenyament laic i gratuït.

Acabà amb un bany de sang, amb mil.lers d'afusellaments, empresonats i deportats.

Partits i sindicats socialistes

El fracàs de la Primera Internacional va dur a un canvi de política en el moviment obrer. A les darreres dècades del segle XIX s'impulsà, a més de la lluita sindical, la lluita política.

Es van crear sindicats i partits obrers a diversos països europeus, que lluitaven per les reformes democràtiques i socials: sufragi universal, sanitat i educació públiques, impostos directes; reducció de la jornada laboral, prohibició del treball infantil, assegurances, etc.

A Espanya, com a partit i sindicat socialistes es fundaren el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE, 1879)

i la Unió General de Treballadors (UGT, 1885).

L'alemany **Eduard Bernstein** (1850-1932) inicià el **revisionisme** de les tesis de Marx, afirmant que la classe obrera havia de participar en l'acció política democràtica i defensar les seves idees per mitjà de la via parlamentària, tesis que de fet s'oposaven a la revolució marxista com a única via. Les idees de Bernstein van ser criticades per maxistes ortodoxes. Les idees defensades per Bernstein són l'origen de la **socialdemocràcia**.

Avenços socials

la lluita obrera al llarg del segle XIX no va ser infructuosa, i sense arribar a la revolució preconitzada per maxistes i anarquistes, s'aconseguien millores en el camp de les relacions laborals i de les condicions de vida: Progressiva reducció del treball infantil, reducció de la jornada laboral (10, i posteriorment 8 hores) i creació d'assegurances per enfermetat, invalidesa i vellesa, de les que Alemanya fou pionera.

Evolució de l'anarquisme

En les darreres dècades del segle XIX i les primeres del 20, l'anarquisme es va dividir, bàsicament, en dues branques:

-Anarcosindicalisme: Defensava la unió de la classe obrera i la vaga general revolucionària per canviar la societat.

-Anarcocomunisme: Practicava l'acció individual violenta i l'atemptat; va donar lloc a actes terroristes l'assassinat de diverses personalitat europees, i fou molt present a Espanya (atemptats de la processó del Corpus de Barcelona, assassinats de Cánovas del Castillo, Canalejas, Dato, etc), i respòs al seu torn amb una dura repressió.

La Segona Internacional

Fundada a París el 1889, a proposta d'Engels, agrupava partits socialistes del món, i el seu ideari era l'extensió de la democràcia i lluita política cap a una societat socialista. Criticaren també el colonialisme. Impulsà símbols del moviment obrer com la celebració del Primer de Maig.

La Internacional Comunista (Tercera Internacional)

L'èxit de la revolució bolxevic a Rússia l'any 1917, impulsa una part dels socialistes i dels moviment obrer en general, a integrar-se en una nova internacional, la Internacional Comunista, Tercera Internacional o Komintern, seguidora de les directrius de Moscú, i va donar lloc al naixement dels partits comunistes, que iniciaren una intensa activitat revolucionària al llarg dels anys 20.

TEMA 5: LA SEGONA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL I L'IMPERIALISME EUROPEU DEL SEGLE XIX

LA SEGONA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

Presentació

En els decennis finals del segle XIX una onada d'innovacions tecnològiques va permetre augmentar la productivitat d'una manera espectacular: és el que coneixem com a Segona Revolució Industrial.

Noves fonts d'energia

La utilització massiva del **petroli** i la **electricitat**, està en la base d'aquest progrés tècnic.

L' **electricitat** va comportar sobretot tres coses: 1) Millorar el funcionament intern de les empreses i augmentar la productivitat. 2) Situar-les a qualsevol lloc, gràcies a l'invenció del transformador (1905). 3) Una colla de nous invents: telèfon, telègraf, fonògraf, ràdio, ferrocarril elèctric, tramvia, metro, ascensor, bombeta elèctrica, cinematògraf.

El **petroli**, comercialitzat a partir de 1859, va possibilitar sobretot una revolució en els transports; a partir de 1900 l'aplicació del motor Daimler-Benz ser una gran pas per a l'automòbil. Altres invents relacionats amb el petroli foren per a: llums, lubricants, calefacció domèstica.

Avenços tecnològics

La competència entre empreses va dur a una constant innovació tecnològica; noves invencions o millores foren: el vidre modern, les fibres artificials, el cautxú, els tints químics, els adobs químics, l'alumini, la pel·lícula fotogràfica, el formigó, la màquina d'escriure, etc.

Millores en el transport

El creixement industrial hauria estat impossible sense les millores en el transport, a saber: 1) Construcció de les xarxes ferroviàries. 2) El transport urbà, amb el tramvia i el metro. 3) Construcció de vaixells de vapor amb acer i millora en la potència dels motors. 4) Obertura de grans vies de comunicació, gràcies al canal de Suez i al de Panamà. 5) invents com el pneumàtic i el pedal. 6) la invenció de l'automòbil (Peugeot, 1891; Ford T). 7) La invenció de l'avió (primer vol, 1903).

Augment demogràfic i migracions

Al llarg del segle XIX la població europea es va més que duplicar, passant de 187 a 401 milions d'habitants. Això va provocar diverses onades migratòries a altres continents, especialment Amèrica.

L'organització del treball en les empreses

Des de els anys 80 del segle XIX el treball es fragmenta, a cada obrer se li assigna una part de la fabricació, a fi de millorar la productivitat. L'americà **Taylor** a estudiar les cadenes de muntatge amb transportador, que evitaven els temps morts; el **taylorisme** es va aplicar a la fàbrica d'automòbils Ford (fordisme-taylorisme), cosa que va permetre la fabricació en cadena d'automòbils utilitaris.

Concentració d'empreses

Per poder assolir les despeses creixents en infraestructures i tecnologia, les empreses anaren cap a la concentració i les fusions.

Entre les formes de concentració empresarial trobem: 1) El **trust**, fusió de diverses empreses del mateix sector en una de nova. 2) El **càrtel**, associació d'empreses sense fusionar-se, però que treballen juntes per eliminar la competència. 3) El **holding**, societat finacera que posseeix capital en diverses i variades empreses.

La concentració empresarial podia dur a la creació d'un **monopoli**, si al final una empresa controla la totalitat de la fabricació o distribució d'un producte.

La competència internacional

L'economia britànica va deixar de ser l'única industrialitzada i li varen sortir competidors en l'àmbit internacional, com Alemanya, que posseïa grans jaciments de carbó i ferro.

La producció massiva de béns va fer baixar els preus, però també es va arribar a una sobreproducció que no podia absorbir el mercat; la crisi econòmica 1870-80 va fer que es passés a un període de proteccionisme.

Innovacions en el mercat interior

Dins del mercat interior i al detall es van donar innovacions molt importants, com els grans magatzems, la venda per correu i a terminis, la publicitat. Tot això va fer que productes més cars, com els electrodomèstics, es posessin en mans de major nombre de persones.

IMPERIALISME EUROPEU DEL SEGLE XIX

Presentació

El darrer quart del segle XIX els països occidentals, sobretot europeus, es llançaren a la conquesta del Món, fet que els historiadors coneixen com a l'època de l'**imperialisme**; per imperialisme entenem el domini d'uns països damunt els altres.

Factors que possibiliten l'imperialisme

Entre els factors que dugueren a l'imperialisme del segle XIX podem esmentar: 1) Causes econòmiques, la industrialització d'Europa demanava més matèries primeres, nous mercats, més capital, més inversions. 2) Causes polítiques, ja que els estats volen ampliar la seva influència. 3) Nacionalisme, el desig d'alguns països de demostrar la seva superioritat competint amb els altres. 4) Causes estratègiques, el control de zones considerades vitals. 5) Una ideologia racista, ja que es creia fermament en la superioritat de l'home blanc, i la necessitat de "civilitzar" les altres races. 6) Causes demogràfiques, per col·locar l'excedent de la població europea.

Causes econòmiques

La **Segona Revolució Industrial** havia suposat un augment espectacular de la producció, però també s'havia arribat a una sobreproducció (crisi 1870-80) que demanava la conquesta de nous mercats. Així doncs, el colonialisme es veia com a necessari per a la recerca de nous mercats, però també de matèries primeres a preus més baixos, amb una mà d'obra barata com era la dels països colonitzats. De tota manera, s'ha observat que, els beneficis obtinguts no foren tan grans com es podria pensar, la qual cosa fa pensar que l'imperialisme fou fruit d'una combinació de causes, no només econòmiques.

Causes polítiques, estratègiques, ideològiques, racistes i demogràfiques

Polítiques: Les potències industrials varen sentir la necessitat d'ampliar la seva àrea d'influència enfront les altres.

Estratègiques: existia la necessitat de controlar àrees considerades vitals, pensem per exemple en la zona del Canal de Suez.

Ideològiques: El segle XIX és l'època dels nacionalismes, i les nacions industrialitzades volen demostrar la seva superioritat nacional en tots els camps.

Racistes: Hi ha una ferma creència en la superioritat de l'home blanc i el progrés industrial, "civilitzar" la resta del món i impulsar el progrés econòmic són considerats gairebé un deure de l'home blanc.

Demogràfiques: la revolució demogràfica haviamés que duplicat la població europea, es feia necessària en molts cops l'emigració, no només cap Amèrica, sino cap a les colònies. A més, es pensava que el colonialisme afavoriria el treball a les metròpolis.

Del colonialisme a l'imperialisme

Ja des de el segle XV, els europeus havien colonitzat el món, especialment Amèrica, i fundat colònies a Àfrica i Àsia, però a finals del segle XIX es va a una ocupació i explotació massiva d'aquests continents, al seu domini imperialista.

Lògicament, els estats amb major desenvolupament industrial i major superioritat militar, aspiraran a la major part d'aquest repartiment del Món.

Repartiment d'Àfrica

A principis del segle XIX, els europeus només disposaven a àfrica d'algunes colònies i factories costaneres.

Els primers en endinsar-se en el continent foren exploradors interessats en el coneixement de la flora i la fauna com Livingstone, procedents de societats geogràfiques, més tard vingueren les societats misioneres, que volien estendre la religió cristiana.

Gran Bretanya va ser la primera potència en voler ocupar bona part del continent, projectant construir un ferrocarril El Cabo-El Cairo, que li permetria el control de les matèries primeres i el seu transport. Aquest projecte va topar amb l'oposició de França, que volia exercir també aquest domini del continent. Altres països, com Alemanya i Bèlgica reclamaren llavors els seus "drets".

Davan aquesta situació es va convocar la **Conferència de Berlín** (1885), convocada per Bismarck, on s'acordaren les condicions del repartiment del continent africà.

A la llarga, Gran Bretanya va aconseguir la major proporció, gairebé la part Est, la que major riquesa oferia, mentre França va ocupar la zona del Nordoest; també Alemanya, Bèlgica i Portugal obtingueren territoris, i fins i tot Espanya i Itàlia.

Ocupació d'Àsia

Desde el segle XVI, els europeus havien fundat a Àsia colònies i factories, però, com en el cas d'Àfrica, és al segle XIX quan s'intenta ocupar extensos països.

La colonització britànica es va centrar a l'Àsia central i meridional, especialment a l'Índia, sobre la que es va establir, el 1876, una administració directa, comandada per un virrei, i la reina Victòria de Gran Bretanya va ser proclamada emperadriu de l'Índia.

França va estendre la seva influència a l'Àsia del sud-est (Indoxina).

Una cas apart és el control de la Xina. Gran Bretanya comprava te i venia opi als xinesos, quan aquests el varen voler prohibir, els britànics declararen la guerra, en nom del lliure comerç; és el que s'anomenaren "guerres de l'opi"(1839); d'aquesta guerra, Gran Bretanya va obtenir Hong Kong i l'obertura de 12 ports xinesos al comerç occidental. Els anglesos explotaren també les mines i els ferrocarrils xinesos i controlaren el seu comerç. El 1911 esclatà una revolta contra aquesta ocupació, l'anomenada "guerra dels bóxers". També el Japó, nova potència industrial va intentar ocupar el nord de Xina, la Manxúria.

Per la seva part, Holanda va establir colònies a Indonèsia.

Després de la Primera Guerra Mundial, el domini europeu, especialment el britànic, es va estendre també a l'Orient Mitjà.

Oceania

Els britànics contaren amb dues importants colònies de poblament a Oceania: Austràlia i Nova Zelanda. També nombroses illes del Pacífic foren ocupades per les potències europees.

Noves potències imperialistes

Els Estats Units: varen expandir-se cap a l'Oest, fins aquell moment poblat per les tribus índies, i cap al sud. El 1867 compraren Alaska a Rússia.

L'imperialisme americà va considerar el continent, cap al sud, com la seva zona d'expansió natural, però no varen establir un domini directe, sino un control i una submissió econòmics dels països de centro i sud-amèrica, mitjançant una aliança amb els governs, és el que es coneix amb el nom de **neocolonialisme**.

El Japó: aboleix el feudalisme i inicia el seu creixement industrial a partir d'una intervenció de les potències europees. Intentà ocupar en diverses ocasions Corea i Manxúria.

L'administració dels territoris conquerits.

Les **colònies**: no tenien govern propi, i depenien directament de l'administració metropolitana, que exercia una veritable ocupació.

Els **protectorats**: teòricament subsistia el govern indígena, però la metròpoli creava una administració paral·lela que de fet controlava el país. És el cas d'Egipte.

Els **mandats**: van néixer després de la Primera Guerra Mundial; les colònies que pertanyien als països perdudors van ésser confiats a països guanyadors, com França i Anglaterra, per administrar-los.

Les **colònies de poblament**: assegurava establiments amb nombrosa població europea de manera permanent; foren els anomenats **dominis** britànics, com Canadà, Àfrica del Sud, Nova Zelanda, Austràlia.

Conseqüències del domini colonial sobre els pobles conquerits

Econòmiques: es va produir un procés d'expropiació de les terres indígenes, que van passar a mans dels colonitzadors; d'aquesta manera s'abandonaren els conreus tradicionals en benefici del monocultiu, destinat a l'exportació, mitjançant uns sistema de plantacions; els indígenes es convertiren en jornalers.

Demogràfiques: En alguns llocs, la introducció del sistema mèdic europeu va reduir la mortalitat i augmentar la població; de tota manera això va fer que, en nombroses ocasions es trenqués l'equilibri població-recursos, creant subalimentació i fam. En d'altres zones, els treballs forçats i l'explotació va provocar la mort de molts nadius, com fou el cas del Congo belga.

Socials: Es va destruir les antigues formes tribals, sovint de propietat col·lectiva, i les seves jerarquies, i sovint les formes de la religió indígena. Molts indígenes es varen convertir en jornalers o passaren a formar part de l'exèrcit o l'administració colonial de forma subalterna; els europeus afavorien determinades èlits, en contra d'altres.

Culturals: L'ensenyament va afavorir l'expansió de les llengües, la religió i els costums europeus en detriment dels indígenes.

Tema 6: LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

Introducció

Al començar el segle XX, els estats europeus veien la guerra com a imminent i reforçaven els seus exèrcits. Les causes cal cercar-les en un desig d'Alemanya d'incrementar el seu imperi colonial i augmentar la seva influència en el continent, en el de França de venjar-se per la derrota de 1871 i la pèrdua d'Alsàcia i Lorena, mentre que Rússia, que volia exercir la seva influència damunt els Balcans, formava aliança amb Sèrbia, que aspirava a crear un gran estat balcànic, contra Austria.

La Primera Guerra Mundial, anomenada també la *Gran Guerra*, presenta unes característiques totalment noves respecte a les anteriors, per la seva extensió i la seva duració, per les noves armes emprades - carros de combat, tot tipus d'artilleria, gasos asfixiants, aviació, submarins - així com l'elevadíssim nombre de víctimes, morts, ferits i invàlids, no tan sols entre els combatents, sino entre la població civil, i el fet que tota l'economia fos mobilitzada en funció de la guerra.

Finalment la Primera Guerra Mundial va tenir com a conseqüència una profunda remodelació del mapa europeu, amb desaparició dels imperis centrals i sorgiment de nous estats, a més de crear les condicions per l'esclat de la Segona Guerra Mundial, i significar la pèrdua de l'hegemonia tradicional europea en favor dels Estats Units.

Les causes de la I Guerra Mundial

La Primera Guerra Mundial fou la culminació d'una colla de tensions, conflictes i rivalitats prèvies, entre les que podem destacar:

A) Rivalitat entre Gran Bretanya i Alemanya

La política del canceller alemany del rei Guillem I, Bismarck (1815-1898), no havia estat tan sols encaminada a unir els estats alemanys, sino en fer d'Alemanya la gran potència política i militar que creia li pertocava per la seva potència econòmica, d'aquesta manera volia substituir Gran Bretanya com líder d'Europa, però també supeditar econòmicament els territoris veïnats (França, Bèlgica, Holanda), creant una Unió econòmica d'Europa Central.

B) Rivalitat entre França i Alemanya

En la seva política d'unificació, Bismarck havia arrabassat per la força a França les regions d'Alsàcia i Lorena (1871), i França estava desitjosa de revenjar-se d'Alemanya, a més veia amb temor els desitjos expansionistes alemanys.

C) Rivalitat entre Rússia i l'Imperi Austrohongarès pel control dels Balcans

Les nacions de la península balcànica que havien estat sota domini turc s'anaven independitzant (Sèrbia, Montenegro, Bulgària, Romania). Pocs anys abans de la Primera Guerra Mundial, havien tingut lloc dues guerres balcàniques (1912, 1913), durant les quals Turquia havia anat perdent territori a favor dels estats de la zona. Per la seva part, Rússia era aliada de Sèrbia i volia ajudar-la a configurar una *Gran Sèrbia*, que unifiqués la regió en un sol estat. L'imperi austro-hongarès (l'emperador d'Àustria era també rei d'Hungria), que posseïa en la zona els territoris de Croàcia, Bòsnia-Herzegovina i Eslovènia, veia aquests fets amb desconfiança.

D) Rivalitat per l'imperio colonial

La conferència de Berlín (1885), havia posat certa pau entre les potències europees que es repartien àfrica, però en iniciar-se el segle XX, tornà a augmentar la tensió: Alemanya aspirava a quedar-se el Marroc, i per això competia amb França. La conferència d'Algesires (1906) va repartir el territori marroquí entre França i Espanya, aquesta darrera és queda el nord, ja que Gran Bretanya preferia un estat feble al sud de l'estret de Gibraltar. A canvi d'abandonar les seves pretensions sobre el Marroc, Alemanya va obtenir el Camerún.

E) La cursa armamentística

La segona revolució industrial havia portat a l'experimentació, fabricació i acumulació de gran quantitat d'armament, dins del que se'n va dir la "Pau Armada". Tancs, ametralladores, canons, gasos tòxics, vaixells, submarins... L'època anterior a la guerra és coneguda com **Pau Armada**.

F) Les aliances

Tot aquest joc d'interessos contraposats havia donat lloc a dos blocs d'aliances a Europa: la **Triple Entesa**, formada per Gran Bretanya, França i Rússia i la **Triple Aliança**, composta per Alemanya, L'imperi austro-hongarès i Itàlia (que també volia participar en el repartiment colonial). Aquesta darrera se'n va separar durant la guerra, canviant de bàndol, afegint-s'hi en canvi Turquia, desitjosa de

recuperar la seva influència en la península balcànica. Aquest joc d'aliances contribuï a la ràpida extensió del conflicte.

Tot això feia que, poc abans d'iniciar-se la guerra, tothom la veiés ja com a inevitable i només fes falta un detonant.

El desencadenant del conflicte: l'atemptat de Sarajevo

L'incident que va fer esclatar el conflicte fue l'assassinat de l'hereu de l'imperi austro-hongarès i la seva esposa a Sarajevo, capital de Bòsnia, pels trets d'un activista proserbi. Àustria va acusar Sèrbia d'estar al darrera i l'hi va imposar un ultimàtum amb unes condicions inacceptables. En declarar Àustria la guerra a Sèrbia, Rússia, protectora d'aquesta, declara la guerra a aquella.

El joc d'aliances fa que Alemanya, aliada d'Àustria, trobi el pretext per declarar la guerra a Rússia i a França, i llavors, Gran Bretanya la declara Àustria i Alemanya. El conflicte s'havia genrealitzat.

Feia temps que la guerra estava en l'ambient, i va ser rebuda amb eufòria, i amb una onada de patriotisme, es creia que seria breu i resoldria tots els conflictes pendents. Ben aviat, però, es va veure que no seria així.

La guerra de moviments

El pes de la guerra el varen dur els exèrcits alemany i francès. Aquests havien previst dues estratègies similars:

a) Pla alemany (*Pla Schlieffen*). Preveia un atac ràpid contra França a través de Bèlgica i Luxemburg. Un cop derrotada França, els exèrcits alemany i austriac, es concentrarien en el front rus.

b) El pla francès (*Pla XVII*), preparava una ofensiva sobre Alsàcia i Lorena.

El pla alemany es va complir en un primer moment, i el mariscal Joffre es va traslladar amb les tropes a la frontera belga, però va ser impossible resistir l'atac dels alemanys, que ben aviat es trobaren camí de París, però finalment varen ser continguts a la batalla del Marne.

D'aquesta manera, els francesos varen poder consolidar almenys les seves posicions defensives, i els fronts quedaren immobilitzats al nord.

La guerra de trinxeres i els diversos fronts

a) Al front occidental. Una llarga línia de trinxeres recorria els camps de batalla. La guerra de trinxeres, dura i llarga s'ha convertit en un dels símbols de la Primera Guerra Mundial. Les condicions de vida eren insuportables: fam, fred, fang. Qualsevol intent d'avenç es pagava amb nombrosíssimes víctimes: Les batalles del Verdun - símbol de la resistència francesa - i Somme, costaren a prop d'un milió vuit-centes mil baixes a ambdós exèrcits.

Un altre front es va obrir a partir de 1915 al Nord d'Itàlia, on els austrohongaresos derrotaren als italians a la batalla de Caporetto.

b) Al front oriental, els russos havien inicat una ràpida ofensiva sobre Prússia oriental, però foren derrotats pels alemanys a Tannenberg. Els austriacs no varen poder inicialment contenir l'atac rus sobre Galitzia, però finalment, austriacs i alemanys, a l'estiu del 1915 recuperaren Galitzia i varen conquerir la Polònia russa i Lituània. L'exèrcit rus havia sofert innombrables pèrdues humanes (gairebé la meitat dels seus combatents) i materials.

c) Als fronts extraeuropeus, els dos rivals s'enfrontaren a l'Àfrica, on el Togo va caure en mans dels aliats (de la Triple Entesa) mentre que el Camerun va seguir en mans dels alemanys. Al Pacífic, la lluita per les possessions alemanyes va implicar al Japó, aliat de la Triple Entesa, que a més va aprofitar per implicar-se econòmicament a la Xina.

La participació turca en la guerra es va produir en tres escenaris: contra els russos a Armènia, a francesos i britànics als Dardanels, i a aquests darrers també a l'Orient Mitjà.

d) Guerra marítima i submarina. A la batalla de Jutlàndia varen lluitar les marines britànica i alemanya, amb grans pèrdues per ambdós bands. Després, els alemanys iniciaren la guerra submarina contra el bloqueig marítim a que estaven sotmesos, i els seus submarins interceptaven els vaixells aliats o americans. El moment àlgid d'aquesta guerra submarina va ser l'enfonsament del trasatlàntic americà *Lusitania*, que es va convertir en el detonant de l'entrada dels Estats Units en la guerra.

La crisi de 1917

La durada i la inutilitat de la guerra varen fer que s'iniciés en tots els països europeus un moviment favorable a la pau. Dos fets, però varen fer donar un tomb al conflicte: el primer fou la **Revolució Russa i la pujada dels bolxevics al poder**, i l'altre, **l'entrada dels Estats Units a la Guerra**.

En el primer cas, el nou govern, recollint el descontentament popular (que havia estat en l'origen de la

revolució), va signar amb els imperis centrals (Alemanya i Àustria), el **tractat de Brest-Litovsk**, pel qual Rússia es retirava de la guerra abandonava territoris immensos (Ucraïna, Polònia, Finlàndia, Lituània, Letònia, Estònia, Geòrgia, Armènia i Azerbaitjan) i cedia d'altres (la Bessaràbia a Romania i una altra part d'Armènia a l'Imperi Turc). Els aliats van considerar aquesta retirada russa com una traïció. En el segon cas, els Estats Units havien mantingut llarg temps una posició de neutralitat, ja que la població no era favorable a una intervenció directa, si bé les simpaties pels aliats eren majoritàries. També les forces econòmiques americanes desitjaven un triomf dels aliats, amb qui tenien la immensa majoria d'intercanvis comercials i financers. La neutralitat americana es va veure compromesa pel bloqueig dels submarins alemanys contra els vaixells americans, i això va ser el que finalment va provocar la intervenció directa dels americans en la guerra.

La derrota dels imperis centrals

L'any 1918 es va produir el desenllaç definitiu de la guerra. Els imperis centrals havien pensat que la retirada de Rússia de la guerra els donaria la superioritat, però els aliats, reforçats amb soldats i armament nord-americà va iniciar el mes de juliol, l'ofensiva que els donaria la victòria. Agrupats sota el comandament únic del mariscal Foch, varen aconseguir una segona victòria del Marne, amb la consegüent retirada dels alemanys, mentre els italians varen derrotar els austríacs a la batalla de Vittorio Veneto; als Balcans, les tropes búlgares claudicaven; d'altra banda l'Imperi Turc es rendia als anglesos a l'Orient Mitjà.

La derrota va provocar l'esquarterament de l'Imperi austrohongarès: La Dieta (Parlament) croata proclamava la seva independència, unint-se posteriorment a un nou estat eslav (Iugoslàvia), els txecs anunciaven la creació d'un estat propi i les hongaresos trencaven lligams amb els Habsburg. A Alemanya, la marina es va amotinar a Kiel, i una revolució protagonitzada per uns anomenats consells d'obrers i soldats va esclatar a tot el país (revolta espartaquista); el Káiser Guillem II va abdicar i es va proclamar la república, el govern de la qual va quedar el mans del partit socialdemòcrata alemany, que es va veure obligat a reprimir la revolució i a signar la rendició. La *Gran Guerra* s'havia acabat.

Organització de la pau i creació de la Societat de Nacions

Un cop signat l'armistici (novembre del 1918), el gener del 1919 es va reunir a **París** la conferència que havia d'establir les condicions de pau. Els principis que van inspirar-la varen ser els 14 punts que el president americà, Wilson havia proclamat el gener de 1918, segons els quals la pau s'havia de fonamentar sobre la destrucció dels imperis, la consolidació del sistema democràtic i el reconeixement de les nacionalitats (principi de les nacionalitats), coses que, segons es creïam havien d'assegurar una pau duradora.

Així doncs es varen reunir a Versalles representants de trenta-dos països, bé que les decisions varen ser preses pels quatre guanyadors: Estats Units (Wilson) Gran Bretanya (Lloyd George), França (Clemenceau) i Itàlia (Orlando), amb la determinació de remodelar el mapa europeu sobre les cendres dels imperis turc, austrohongarès i rus.

Es varen signar tractats per separat amb els perdedors, el més important dels quals va ser el de **Versalles**, pel qual es reglamentava la sort d'Alemanya, a qui es va considerar responsable del conflicte i se li varen imposar unes condicions duríssimes: el territori alemany va quedar amputat, cedint-se Alsàcia i Lorena a França; el corredor polonès a Polònia; Eupen i Malmedy a Bèlgica i Schleswig a Dinamarca. El Saar quedava separat d'Alemanya per un període de quinze anys, passat els quals, un plebiscit decidiria el seu futur definitiu. Les seves colònies passaven a mans dels guanyadors.

Així mateix s'imposava a Alemanya el pagament de les reparacions de guerra, que va ser valorat en 132 mil mil.lions de marcs en or.

S'abolia el servei militar i el seu exèrcit quedava reduït a 100.000 homes. La Renània fou desmilitaritzada. Va perdre la seva marina de guerra i se li prohibia tenir una força aèrea. Va haver de lliurar també gran part de la seva marina mercant, trens i una gran quantitat de carbó.

Altres tractats de la Pau de París foren:

El tractat de Saint-Germain, pel qual Àustria perdia tots els territoris eslaus i es convertia en República.

El tractat del Trianon, pel qual Hongria perdia la seva sortida al mar, i part dels seus territoris eren cedits a Polònia, Romania i als nous estats de Txecoslovàquia i Iugoslàvia.

El tractat de Neully, pel qual Bulgària cedia part dels seus territoris a Grècia.

El tractat de Sèvres, pel qual l'imperi Turc desapareixia en favor d'àrabs i grecs.

A París es creaven també les bases de l'anomenada **Societat de Nacions**, agrupació que havia de vetllar per la pau i la cooperació.

Les conseqüències de la guerra

Les conseqüències de la Primera Guerra Mundial foren transcendents per l'esdevenidor d'Europa i del món: la guerra va comportar un nombre elevadíssim de víctimes, es va reestructurar territorialment el gran part d'Europa, enmig del conflicte es va crear el estat socialista del món, l'URSS. Els països europeus van deixar de ser hegemònics i aquest paper va passar als Estats Units. La desfeta econòmica va comportar una llarga crisi que esclatà el 1929. Per altra banda, es varen sentar les bases que més tard durien a la Segona Guerra Mundial.

Conseqüències demogràfiques

Les pèrdues en vides humanes varen ser enormes. La xifra es podia situar al voltant de 9 mil.lions. Alemanya va ser la que va tenir el nombre més elevat, a més cal afegir-hi els 6 mil.lion d'invàlids i els incalculables mutilats i ferits. A aquestes pèrdues s'hi ha de sumar la sobremortalitat de guerra i postguerra com a conseqüència de la fam, la manca de higiene i l'epidèmia de grip de 1918. La guerra va produir uns efectes notoris sobre la futura piràmide de població europea. L'elevada mortalitat, que va afectar especialment els homes entre 20 i 40 anys, va comportar una forta disminució de la natalitat al llarg de diverses generacions. L'augment de la mortalitat i la disminució de la natalitat va donar lloc a les anomenades *generacions buides*, que assoliren l'edat adulta vers el 1935.

Conseqüències polítiques i territorials

La Pau de París va donar lloc a una profunda reestructuració territorial d'Europa, el fenomen més evident de la qual va ser la desmembració dels gran imperis que havien dominat el centre i est d'Europa al llarg del segle XIX.

Aquest nous estats creats després de la Primera Guerra Mundial foren: Polònia, Finlàndia, Estònia, Letònia, Lituània, Iugoslàvia (que integrava Croàcia, Eslovènia, Bòsnia-Herzegovina, Sèrbia i Montenegro), Txecoslovàquia i Hongria.

Estats balcànics com Grècia, Romania, Bulgària i Albània varen consolidar la seva independència, encara que varen veure modificats els seus territoris. Alemanya va haver de fer cessions importants a França (Alsàcia i Lorena), a Bèlgica (Eupen i Malmedy), a Dinamarca (Schlewig) i a Polònia (corredor de Danzig) i es va veure privada de totes les seves colònies.

A més d'aquestes transformacions territorials, hi van haver canvis polítics importants. Les dinasties més tradicionals varen ésser destronades: Els Romanov a Rússia, els Habsburg a Àustria, els Hohenzollern a Alemanya i el soldanat va ser abolit a Turquia.

La democràcia va anar guanyant terreny. Les dones havien jugat un paper fonamental en el sosteniment de la guerra, i el vot femení i la incorporació de la dona al treball varen anar guanyant terreny.

No obstant, la democratització dels estats no es va consolidar, i a llocs com Itàlia i Alemanya es va culpar el parlamentarisme de la crisi econòmica, cosa que va obrir el camí al feixisme i al nazisme.

També la situació d'humiliació i crisi econòmica en que es deixava Alemanya, a qui se li feien pagar la major part de despeses de guerra, dificultant-li enormement la seva recuperació econòmica, va contribuir no poc a aquest sorgiment del nazisme.

Conseqüències econòmiques i socials

La Primera Guerra Mundial va significar la pèrdua de l'hegemonia europea en el terreny econòmic. El conflicte va empobrir els països bel.ligerants, tant per les pèrdues sofertes com per l'endeutament que en va derivar. França va perdre el 30 % de la riquesa nacional i Alemanya el 22%, mentre que el potencial industrial europeu es va reduir un 40% i l'agrícola un 30%.

La crisi fou especialment greu en l'Alemanya de la postguerra, immersa en una descontrolada hiperinflació, que portà extenses capes de la població a la pobresa.

La crisi en que va quedar la societat europea produiria en els anys següents un creixement de les tensions socials, que es traduiria en un creixement tant del socialisme com de demanda de solucions autoritàries, com el feixisme o el nazisme.

Per contra, Estats Units es va convertir en el país capdavanter i les seves exportacions varen pujar de 2.400 milions de dòlars l'any 1913 fins a 7.700 el 1919, i la seva producció industrial i agrícola va pujar enormement. El seu producte interior brut es va doblar en els anys de guerra.

La guerra va beneficiar també un altre país, el Japó, que va veure créixer la seva producció sota les ordres dels seus aliats europeus, especialment d'armament, a més d'iniciar una expansió comercial pel Pacífic i la Xina.

TEMA 7: LA REVOLUCIÓ RUSSA I L'URSS

L'any 1917, en plena Guerra Mundial, va tenir lloc a Rússia un procés revolucionari que va culminar en la instauració del primer règim socialista del món. En una Rússia que, a finals del segle XIX, encara conservava les estructures bàsiques de l'antic règim, les transformacions s'iniciaren el 1905, però la revolució definitiva vingué el 1917, i va tenir dues fases ben diferenciades: en la primera, iniciada el més de febrer, va comportar la caiguda del tsar i la instauració d'un règim parlamentari. La segona, a partir d'octubre, va culminar en la instal·lació d'una dictadura del proletariat, que en realitat va esdevenir una dictadura de partit i una nova forma de poder absolut, a més del sorgiment de l'URSS com a gran potència. La influència de la revolució en els esdeveniments posteriors del món va ser enorme: durant els anys 20 i 30, diversos partits comunistes d'arreu d'Europa somniaven en fer una revolució també en el seu país. Després de la Segona Guerra Mundial, els guanyadors varen dividir el món en dos grans blocs antagònics: el d'influència soviètica i el món capitalista.

Rússia abans de la Revolució

Per comprendre la gestació d'una revolució a Rússia, cal tenir en compte la situació d'endarreriment, en tots els aspectes i de misèria que vivia la població, i com era el país a inicis del segle XX:

a) Monarquia absoluta. El **Tsar** de Rússia era un monarca absolut, un autòcrata, en un país que careixia dels mínims drets democràtics. El suport del seu poder eren l'**exèrcit**, l'**Església** ortodoxa russa, la **burocràcia** i la **polícia**.

b) Els pageos russos (*mugics*) havien estat sotmesos a servitud fins el 1861, en que el tsar Alexandre II els havia alliberat. El món camperol vivia aïllat de la resta, amb les seves pròpies normes. Convivia la propietat privada i l'arrendament amb la propietat comunal, en que la terra cultivable es dividia en franges, atribuïdes a cada casa segons les seves necessitats i nombre de persones, però a principis del segle XX, la població havia crescut, **la terra cultivable disponible era escassa en relació a la demanda** i se seguia conreant amb mètodes tradicionals.

c) La industrialització a Rússia havia rebut un impuls, sobretot pel capital estranger, però estava concentrada a zones com Sant Petersburg, Moscú, Bakú, Ucraïna, els Urals i Polònia. Els obrers vivien en precàries condicions, i amb sous molt baixos.

L'oposició al tsarisme

Els populistes, era un moviment d'origen camperol que defensaven la radical transformació de la societat agrària tradicional a favor dels pagesos, i eren enemics radicals del tsar.

L'anarquisme va arrelar també a Rússia, i recorria a l'acció directa i fins i tot al terrorisme en contra dels propietaris i del règim tsarista.

El Partit Obrer Socialdemòcrata Rus, d'ideari marxista i fundat el 1898, que tenia com a líders destacats, **Plekhanov i Vladimir Illitx Ulianov**, anomenat **Lenin** (1870-1924).

Aquest partit, a principis del segle XX, es va dividir en dos corrents: **bolxevic** (majoria) i **menxevic** (minoria). Els primers eren partidaris d'una revolució socialista directament, mentre que els segons creien necessari que abans hi hagués una revolució burgesa que fes arrelar la industrialització i un règim liberal a Rússia.

El Partit Socialista Revolucionari o SR, tenia gran influència entre els pagesos, defensava la destrucció del tsarisme i la necessitat d'instal·lar la propietat col·lectiva al camp.

El Partit Constitucionalista Demòcrata o KDT, (Kadets), era de base burgesa i defensava la instauració d'una democràcia liberal a Rússia.

La Revolució de 1905

El desig d'una societat més justa i més semblant a la d'altres països europeus va prendre força a Rússia a finals del segle XIX.

El malestar social va augmentar el 1904 amb la derrota davant Japó a l'Extrem Orient i la crisi econòmica que se'n va derivar. El 22 de gener de 1905 (**diumenge sagnant**) a Petrograd (Sant Petersburg), una manifestació pacífica de més de 100.000 persones, homes dones i nins, davant el Palau d'Hivern, reclamant reformes polítiques i socials, davant el Palau d'Hivern, residència del Tsar, **Nicolau II**. La manifestació fou reprimida molt durament, disparant la guàrdia contra la multitud, i causant a prop de 70 morts i més de mil ferits. Va ser durant aquesta revolta quan es crearen els **soviets**, (consells), assemblees d'obriers i camperols destinades a tenir gran influència en l'esdevenidor de Rússia. Després d'aquesta revolta, el Tsar va dur a terme algunes tímides reformes, com la convocatòria d'una **Duma**, o assemblea legislativa (en realitat va estar controlada pel tsar) i s'anunciaren reformes en la

propietat agrària.

La revolució de 1917

L'impacte de la Primera Guerra Mundial

L'entrada de Rússia a la guerra, al costat de França i Gran Bretanya, va abocar la població a unes condicions de vida miserables. La major part de la indústria va passar a ser de guerra, i les necessitats bàsiques de la població, ja de per si precàries, no estaven cobertes. La manca de mà d'obra al camp va fer minvar les collites, els preus varen pujar vertiginosament. La manca de matèries primeres va fer que moltes fàbriques es tanquessin i l'atur va augmentar.

En el terreny polític, tampoc l'estat podia fer front a les seves funcions. El salari dels funcionaris va experimentar una espectacular devallada i, per damunt de tot, la desfeta de l'exèrcit i el gran nombre de morts (entre 3 i 5 mil.lions en dos anys), la manca d'un coandament militar eficaç, varen fer trontollar l'autoritat i portaren els soldats i la població a un estat de sublevació.

A la cort, els complots es varen anar succeint, aprofitant les absències del tsar quan visitava el front. Els assumptes d'estat restaven en mans de la tsarina, que feia i desfeia al seu gust aconsellada per personatges dubtosos, com el monjo Rasputín, que finalment va ser assassinat. La pròpia Duma va començar a posar en dubte l'autoritat imperial i a demanar profundes reformes.

La revolució de febrer

A mitjan febrer del 1917, el descontentament popular va esclatar a Petrograd (Sant Petersburg) en un seguit de manifestacions al carrer i de motins a les guarnicions militars. Les vagues i les manifestacions al carrer, es varen anar incrementant progressivament. Com al 1905, els soldats varen rebre l'ordre de carregar contra la multitud, però aquest cop es varen negar a acatar l'ordre alhora que s'amotinaven contra els seus superiors. L'èxit de la revolta estava assegurat.

Per defensar el moviment revolucionari que s'iniciava, varen sorgir els primers grups d'obriers armats, que constituïren l'anomenada **Guàrdia Roja**, que assoliria un paper fonamental. Enmig dels esdeveniments, varen ressucitar per tot l'imperi, els soviets d'obriers, soldats i camperols, i on s'agrupaven totes les forces polítiques.

A la Duma, els diputats liberals, fonamentalment els del partit Kadet, van crear un comitè provisional que, després de negociar amb el soviets de Petrograd va establir, l'1 de març, un govern provisional que substituïa el govern tsarista. El tsar va abdicar el 2 de març en el seu germà, que immediatament va renunciar al tron. El govern es va comprometre a establir les llibertats democràtiques. L'imperi rus s'havia convertit en una república constitucional.

Aviat però, es va veure que les aspiracions dels diversos sectors que havien derrocat el tsarisme, no coincidien. Mentre que la burgesia aspirava a dirigir el país i a una democràcia liberal, un ampli sector de les classes populars començaven a exigir un programa més ambiciós: sortida immediata de la guerra, repartiment de terres, millora de les condicions laborals, en definitiva, un nou sistema que assegurés la seva supervivència.

La radicalització revolucionària

El govern provisional va estar presidit, primer pel liberal Luov i després pel socialrevolucionari Kérenski. La principal tasca del nou govern era la de crear un règim parlamentari capaç de donar estabilitat i eficàcia a l'estat; malgrat tot, una de les primeres decisions que va prendre va ser la de continuar la guerra, posposant per més endavant les reformes més profundes.

En un principi, el govern comptava amb el suport de tots els partits, ja que l'enderrocament del tsarisme era l'objectiu prioritari i comú, i malgrat que els bolxevics del Partit Obrer Socialdemòcrata, que sempre s'havien malfiat del paper revolucionari de la burgesia.

Va ser la tornada del dirigent **Lenin** de l'exili el que va donar un tomb radical a la situació. Lenin defensava que la revolució no s'havia de mantenir dins uns límits estrictament burgesos, sino que aquell era el moment oportú perquè les classes treballadores assolissin el poder. En un article que va escriure al conegut amb el nom de **Tesis d'abril**, mantenia la necessitat de no deixar consolidar el poder burgès i de llançar-se immediatament a la revolució proletària. Va fer una crida a la sortida immediata de la guerra i es va mostrar partidari de retirar el suport al govern provisional. L'objectiu final havia de ser la creació d'una república dels soviets.

Lenin va veure que la originalitat de la situació consistia en l'existència d'una **dualitat de poders**: un poder burgès, representat pel govern provisional, i un altre d'obriers a mans dels soviets. Va llançar la consigna: **tot el poder pels soviets**, que va esdevenir tot un programa d'acció revolucionària.

L'estiu de l'any 1917, la situació del poble rus no havia millorat gaire: la guerra continuava i la fam

persistia. Va retornar les manifestacions populars, que varen ésser reprimides amb duresa per l'exèrcit. Un intent de prendre el poder per part dels bolxevics va tenir lloc el mes de juliol, i el govern va iniciar una persecució contra aquests. Va clausurar el seu diari, **Pravda**, i Lenin va haver de tornar a l'exili. Mentre, l'imperi es desorganitzava de nou: els pagesos ocupaven les terres i se les repartien, les minories nacionals reivindicaven els seus drets, moltes fàbriques s'havien declarat en vaga, i els soldats desertaven del front. En en mes d'agost, el general Kornílov, comandant en cap de l'exèrcit, va intentar un cop per restablir la disciplina a l'exèrcit i l'autoritat al govern, intent que fou sufocat amb la intervenció dels soviets. Les classes i grups més moderats, desitjosos d'un retorn a l'ordre, llevaren el suport al govern provisional, que cada cop estava més aïllat.

La revolució d'octubre

Davant d'aquesta situació, els bolxevics van propugnar la insurrecció armada com l'única via possible per enderrocar el govern provisional i consolidar el poder dels soviets. Per primera vegada van aconseguir que el soviet de Petrograd, presidit per Trotski, i el de Moscou, presidit per Lenin, donessin suport als seus plans. La insurrecció va quedar definitivament fixada pel 25 d'octubre (7 de novembre en el calendari occidental), perquè coincidís amb la jornada d'obertura del Segon Congrés dels Soviets de tot Rússia, fixada per aquesta data.

L'aixecament va començar la nit del 24 d'octubre, i en poques hores va controlar tota la ciutat i va ocupar el Palau d'Hivern, seu del govern provisional, que fou destituït. Aquell mateix vespre, el Congrés dels Soviets va aprovar la formació d'un Consell de Comissaris del Poble. El consell va prendre ben aviat les seves primeres decisions.

Primer de tot, demanar la pau. Una delegació russa va iniciar a Brest-Litovsk negociacions amb Alemanya. **El tractat de pau de Brest Litovsk** va comportar pèrdues territorials enormes per al nou estat soviètic.

En segon lloc es va signar un decret sobre la terra, pel qual es confiscaven les propietats de la Corona, la noblesa i l'Església i es lliuraven als soviets perquè les repartissin entre els pagesos.

En tercer lloc, un decret sobre les nacionalitats, reconeixia als diversos pobles de l'imperi rus el dret a l'autodeterminació.

Finalment es va establir el control obrer de les empreses de més de cinc treballadors i es va nacionalitzar la banca.

El desembre de 1917 es creà la **Txekà**, la policia secreta destinada a perseguir i eliminar tot acte contrarevolucionari, i que es va distingir pels seus mètodes arbitraris de detenir, interrogar, torturar i jutjar de forma sumarísima.

L'Assemblea Constituent Russa, elegida democràticament el febrer de 1918, i en la que els bolxevics estaven en minoria, fou dissolta per Lenin.

La guerra civil

Acabada la guerra amb Alemanya, el poder bolxevic es va veure ben aviat contestat, tant pels antics partidaris del tsar com per aquells que havien donat suport al govern provisional i a l'Assemblea Constituent. Kerenski va llançar una ofensiva contra la capital que va ser aturada per la guàrdia roja. La Duma municipal de Petrograd, dominada pels socialistes, va fer una crida a la població perquè resistís el bolxevisme, mentre que els funcionaris i la vaga començaven una vaga.

Però això no era més que l'inici de les dificultats per als bolxevics. Es varen organitzar partides de militars partidaris de l'antic règim que s'anomenaven **russos blancs**, a les que s'hi afegiren pagesos i adversaris del bolxevisme. Això va ser l'inici d'una guerra civil que es va perllongar tres anys (1918-21).

A tota aquesta situació s'hi va afegir que, acabada la guerra mundial, les potències guanyadores, temeroses que la revolució s'extengués, i per acabar amb ella, iniciaren un bloqueig i una invasió. Pel març de 1918, el govern soviètic només controlava les ciutats de Petrograd i Moscou (que va esdevenir nova capital) i els territoris al voltant.

Per afrontar la nova situació, es va formar el que s'anomenaria **exèrcit roig**, format per voluntaris i organitzat i comandat per Trotski, que va imposar una disciplina férrea i el va dur a la victòria, a la qual cosa varen contribuir les divergències sorgides en l' **exèrcit blanc**.

Economia de guerra

Durant el conflicte, la producció agrària va decaure de manera espectacular. Llavors, el govern va abandonar el seu propòsit inicial de respectar les propietats industrials i comercials de la petita burgesia i va iniciar la seva expropiació massiva, posant en mans de l'estat el control de gairebé tota l'economia, orientada ara cap a guanyar la guerra civil. És el que es coneix com a **comunisme de guerra**. A més es va tornar a una dura disciplina laboral, i les condicions de vida de la classe obrera es tornaren a fer penoses. Es va prohibir el dret de vaga.

També l'agricultura va ser posada al servei de la guerra, ja que el proveïment a les ciutats estava en perill, i els productes pujaren a preus exorbitants. Es va posar en marxa la requisada forçosa de les collites, i la producció va caure en picat i l'any 1922 es va caracteritzar per la fam.

La consolidació de la revolució

La guerra civil i la invasió estrangera no tan sols van orientar l'economia, sino també la política. Així, per tenir tot el control de la situació, es va centralitzar el poder en mans del govern, i es va anar cap a l'eliminació de tota forma d'oposició. Qualsevol discrepància, fins i tot dins del mateix si del sistema, va ser qualificada de contrarevolucionària, i per tant, susceptible de ser eliminada.

L'assemblea legislativa sorgida de les urnes el febrer de 1918, no donava majoria als soviets, de manera que, finalment, es va optar per la dissolució forçosa d'aquesta assemblea. D'aquesta manera els bolxevics negaven el sufragi universal i les regles de la democràcia parlamentària. S'iniciava un nou període qualificat com a **dictadura del proletariat**, que segons Lenin, havia d'implicar el govern de les classes treballadores.

Qualsevol partit que estigués d'acord amb aquesta política va ser perseguit, i això abastava no ja els partidaris de l'antic règim o del liberalisme, sino també anarquistes, socialrevolucionaris o menxevics. El grup bolxevic (anomenat Partit Comunista des de 1918) es va convertir en l'únic, i els seus membres passaren a dominar tots els aspectes de la vida del país, identificant-se progressivament partit amb estat.

Expansió internacional de la revolució

L'exemple de la revolució russa va fer que a molts llocs s'iniciessin moviments de caire revolucionari que pretenien enderrocar l'ordre burgès. Les més importants van ésser la dels **espartaquistes** alemanys, (1919) entre els que es comptaven Rosa Luxemburg i Karls Liebknecht que foren assassinats, o l'anomenada "República Soviètica de Baviera", entre 1918 i 1919. Malgrat el fracàs, els bolxevics de Rússia confiaven en la possibilitat de l'expansió revolucionària. Per aquest motiu, Lenin va convocar a Moscou una conferència internacional de partits

obriers revolucionaris, que es va obrir el 3 de febrer i es va convertir en la Internacional comunista o **Tercera Internacional** (Komintern). Entre el 1920 i el 1923 a molts països es formaren petits partits comunistes (entre ells l'espanyol) que s'afegiren a la III Internacional.

El sistema constitucional soviètic i la formació de l'URSS

El 1918, el cinquè congrés dels soviets va aprovar un projecte de constitució, on s'establien les competències del govern central i les de les repúbliques que formarien la unió. Va quedar constituït el nou sistema d'estat: el seu òrgan màxim seria el **Soviet Suprem** (legislatiu), format per delegats dels soviets de les diverses repúbliques. Aquest soviet suprem elegia un comitè executiu, el Presidium, dirigit per un president que exerciria les funcions de cap d'estat. Dels assumptes de govern se n'encarregaria el

Consell de Comissaris del Poble.

Pel desembre de 1922 va néixer, durant un congrés dels soviets, la **Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques**, que comprenia inicialment les repúbliques de Rússia, Ucraïna, Bielorrússia i Transcaucàsia, i a la qual més endavant se n'afegirien d'altres. A més, la diplomàcia soviètica va aconseguir progressivament sortir del seu aïllament i establir tractats de pau i acords comercials amb altres països.

La NEP, una nova orientació econòmica

La **Nova Economia Política (NEP)**, havia de posar fi al comunisme de guerra, i aconseguir tant l'augment de la producció com el suport majoritari de la població. Va representar una suavització de les condicions de treball a la indústria i va autoritzar el dret de vaga, suspès durant l'etapa anterior. Es van establir estímuls salarials a la producció. Al camp, la NEP permetia al pagès, després d'entregar a l'estat la part corresponent de la collita, vendre la resta al mercat. Es varen concedir avantatges a aquells que augmentessin la producció. També es va permetre escollir entre l'explotació comunitària i la individual. La NEP estava concebuda com un retorn momentani al capitalisme, o intermedi entre capitalisme i socialisme, i els seus bons resultats varen ser evidents: la producció agrícola es va incrementar un 100% i la industrial es va triplicar. De tota manera aquesta política econòmica va tenir també els seus inconvenients: els camperols rics es varen enriquir més, mentre que els pobres o assalariats varen veure devallar el seu nivell de vida davant la pujada de preus.

Dictadura de Stalin: col·lectivitzacions, industrialització i purgues

A la mort de Lenin, el 1924, no hi havia ningú amb el seu carisma i es va desfermar una lluita pel poder. Finalment fou Iósif Stalin (1878-1953), qui assumí aquest poder.

Stalin era partidari de consolidar el socialisme a l'URSS i convertir-la en una gran potència industrial; va ser el gran impulsor de l'URSS cap a la industrialització, i a la força va convertir un país eminentment agrari en un altre d'industrial, però a un preu elevadíssim en vides humanes. La seva aspiració era aconseguir la independència energètica i industrial, sense reparar en els mitjans.

Ja abans d'ell s'havien organitzat plans econòmics com el d'electricitat o d'agricultura. Stalin va posar en marxa els anomenats **Plans quinquenals**, el primer dels quals va ésser el de 1928-33. Per aixecar la indústria, calia dedicar tots els esforços dels altres sectors a aquest fi. Es varen col·lectivitzar les explotacions agràries, creant cooperatives (*kolkhozos*) o granges estatals (*sovkhozos*), de gran extensió, que permetia mecanitzar-les més fàcilment. La pagesia es va mostrar reticent a les col·lectivitzacions, que Stalin no va vacilar en imposar a la força, fins i tot amb la repressió i la coerció física. El ritme de col·lectivització va ser brutal: en una any (1929-30) es va passar d'un 4,1% de terra col·lectiva a un 58%.

Stalin va decretar l'extermini com a classe dels *kulaks* (camperols acomodats), la deskulakització, molts d'aquests pagesos foren executats o deportats. La col·lectivització va suposar d'entrada un període de gran fam, present especialment a Ucraïna (anomenada *Holodomor*), que causà entre gairebé 4 mil.lions de morts entre el 1932 i el 1933.

En general, aquesta política va impulsar el creixement de la indústria, i l'URSS es va poder situar entre les primeres potències industrials del món, però pagant un preu altíssim en sofriments i a més creant una manca crònica de béns de consum.

En el camp polític, Stalin no va vacilar en eliminar tots els seus adversaris, o els que considerava com a tals, amb les seves terribles **purgues**, i mitjançant la policia política, va arribar a controlar tots els àmbits de l'estat, concentrant en les seves mans tot el poder.

A més de la repressió generalitzada, Stalin va ordenar la deportació arbitrària de minories ètniques, que es van veure obligades a abandonar les seves terres i traslladar-se a territoris inhòspits en condicions deplorables.

TEMA 8: L'ECONOMIA DEL PERIODE D'ENTREGUERRES

L'economia europea després de la I Guerra Mundial havia quedat en bona part destruïda; es calcula que el potencial industrial europeu va minvar un 40 % i l'agrícola, un 30 %.

La situació fou especialment greu a Alemanya, on les confiscacions de bona part de la seva riquesa industrial per part dels vencedors i la imposició de reparacions de guerra feien impossible la seva recuperació econòmica. En els anys 1923-24 es va produir una descontrolada hiperinflació, en la qual la moneda va perdre tot el seu valor, menant a la pobresa extremes capes de la població.

L'hegemonia econòmica mundial passava cap als Estats Units, que no havia patit la guerra en el seu territori, i que havia concedit préstecs als països europeus.

LA CRISI DE LA POSTGUERRA A ALEMANYA

Pel tractat de Versalles, Alemanya estava obligada a pagar, en concepte de reparacions de guerra, 132 mil milions de marcs en or en els anys següents.

Els guanyadors varen també, confiscar una gran part de la riquesa industrial alemanya: 2 milions de tones de la seva marina mercant, trens, carbó, la marina de guerra, i se l'impossibilitava de tenir una força aèria.

Les pèrdues territorials que havia patit, comportaven també la de l'accés a matèries primeres, com el carbó.

Uns dos milions d'alemanys havien mort durant la guerra, 1 mort per cada 35 habitants (Vegeu: Richard Evans, *The Coming of the Third Reich*), a més del gran nombre de malalts, mutilats, viudes i orfes que quedaven a càrrec del sistema de seguretat social.

Tot això suposava la impossibilitat de la recuperació econòmica, causant una greu crisi social que estimulà els moviments tant revolucionaris com reaccionaris, i la desafecció vers la república de Weimar. En el període 1923-24 esclatà una gravíssima hiperinflació, en la que la moneda va perdre tot el seu valor, i els preus s'apujaven a cada moment del dia. Extenses capes de la població van caure en la pobresa.

El pla Dawes (1924), sota els auspicis dels Estats Units, intentà que Alemanya pogués fer front al pagament de reparacions i alhora estabilitzar l'economia; fou substituït el 1929 pel Pla Young.

L'estabilització dels preus, amb l'emissió d'una nova moneda a finals de 1923, el *reichsmark*, encara que necessària, tampoc va ser la solució als greus problemes econòmics. França i Bèlgica va ocupar transitòriament el territori del Ruhr per cobrar-se les indemnitzacions.

Si bé es va produir una certa estabilització a mitjans de la dècada, la crisi i la desocupació va tornar a finals d'aquesta, i encara es va agreujar més amb la Depressió dels anys 30: l'any 1932, gairebé un de cada tres treballadors alemanys estaven en la llista d'aturats.

ESTATS UNITS ALS ANYS 20

L'economia americana als anys 20

La primera Guerra Mundial va afavorir l'economia americana, ja que es va convertir en la primera subministradora de primeres matèries, productes industrials i capitals. Entre 1914 i 1918, l'economia americana va créixer una mitjana anual d'un 15%. A més, durant el conflicte, els EUA van acumular més de la meitat de les reserves mundials d'or, i tots aquests factors junts varen convertir progressivament el dòlar en la moneda més forta.

Després de la guerra, la necessitat de reposar els béns d'equipament destrossats per la guerra i el desig de consumir, varen convertir Europa en una gran compradora de productes americans, i d'altres països, però cap el 1920, aquesta demanda havia tocat sostre, i això va fer que l'economia americana entrés en una breu fase de recessió, que es va acabar el 1922 amb una nova etapa de creixement.

El creixement econòmic

Superat aquest primer moment, els anys 20 ofereixen una impressió de benestar i creixement generalitzats. De 1923 a 1929, la producció americana es va incrementar un 64%, i la renda nacional va créixer un 30%. L'etapa de crisi havia fet veure que no era convenient lligar aquest creixement econòmic a les exportacions, sino que més bé calia consolidar el mercat interior, que l'any 1929 tenia 121 milions d'habitants. Eren els inicis del que s'anomenaria la *societat de l'abundància*.

Els factors que van contribuir a aquest creixement econòmic foren:

a) La renovació del sector energètic, caracteritzada per l'increment del consum de petroli i

electricitat.

b) La consolidació dels nous sectors industrials, com el de l'automòbil, l'aviació, la radiofonia o la indústria cinematogràfica.

c) Una augment de la productivitat i el consum, amb el triomf del taylorisme. A més, amb l'increment dels sous, els treballadors esdevenien grans consumidors.

d) Un increment de la concentració empresarial, que va permetre efectuar grans inversions. La prosperitat va ajudar el que encara avui s'anomena l' *american way of life*, estil americà d'entendre la vida, caracteritzat per un elevat consum i una uniformització de gustos, a la qual cosa va ajudar la proliferació de la publicitat. A la llarga aquesta model es convertiria en el prototipus de societat contemporània occidental.

Les causes de la crisi de 1929

Al finals de la dècada dels vint semblava que la prosperitat estava assegurada, i el president americà Hoover assegurava que s'estava a prop d'un triomf final sobre la pobresa. La realitat econòmica de la dècada posterior va posar fi a aquesta il·lusió.

Entre els principals factors que portaren a la crisi podem esmentar:

a) En realitat, no tots els sectors s'havien beneficiat del creixement; si l'automòbil, l'electricitat i altres, estaven en alça, d'altres, els més vells, com el naval, el carbó i el cotó varen decaure.

b) Tampoc l'agricultura va tenir un creixement paral·lel a l'industrial, i els preus es varen mantenir molt per sota dels preus industrials, el que va dur a que molts agricultors fessin augmentar la producció, augment artificial, ja que la demanda no va créixer de la mateixa manera. La capacitat adquisitiva dels pagesos va devallar de forma espectacular.

c) També la demanda tenia uns límits en el sector industrial, i després d'un primer moment de gran demanda, aquesta es va estancar, mentre es començaven a acumular els estocks.

d) El gran creixement dels primers temps va fer que el valor de les accions pugés de forma desmesurada, hi va haver una veritable febre especuladora i tothom volia accions, fins que aquestes van adquirir un valor que, en devallar la demanda de productes, es va demostrar que no tenien.

Sobreproducció i inestabilitat monetària

a) Segons molts economistes, la sobreproducció, és a dir l'excés d'oferta per damunt la demanda, va estar la causa principal de la crisi de 1929. En realitat, el poder adquisitiu de la població no havia crescut tant com aparentava, sino que s'estava recorrent al crèdit.

b) Una altra causa estaria en l'elevat volum de l'economia especulativa, els beneficis dels primers anys s'estaven invertint en la borsa (sovint recorrent al crèdit), i les accions varen pujar excessivament damunt el seu valor real.

c) Per tal de fer front a l'endeutament posterior a la guerra, els països europeus van haver de recórrer al deute intern i extern, i a emetre paper moneda sense una economia sòlida i un patró or que el recolzés.

d) La fortalesa del dòlar i el proteccionisme americà varen comportar una crisi del comerç internacional.

Crac borsari i recessió econòmica

Tots aquests factors varen dur a la fallida de la borsa de Wall Street i, alhora, aquesta es convertí en el detonant d'una crisi econòmica generalitzada, no tan sols als Estats Units, sino també al conjunt de l'economia capitalista.

El crac de Wall Street

La primera manifestació de la crisi va tenir lloc a la borsa de Nova York. La prosperitat aparent havia fet pujar el valor de les accions de manera vertiginosa, però en un moment donat, es va començar a veure que no es corresponia amb el valor real de les empreses, i això va provocar una reacció a la inversa: la gent volia vendre i el preu va començar a devallar també vertiginosament, fet que va culminar el dilluns 21 d'octubre de 1929, moment en que el pànic es va apoderar dels inversors, i de sobte es posaren a la venda 13 mil.lions de títols que, obviament, no trobaren compradors.

Ben aviat es va veure la profunditat de la crisi, i després d'un breu moment d'estabilitat, les accions tornaren a devallar ininterrompudament, fins el 1932.

Del crac a la Gran Depressió

El boom borsari s'havia desenvolupat sobre el sistema creditici, de manera que la fallida va provocar la ruïna en cadena: els deutors no podien tornar els préstecs; molts agents borsaris i prestamistes (*brokers*, bancs, empreses) havien acceptat accions com a garantia de préstecs atorgats, i ara no els podrien

cobrar; les finestretes dels bancs es varen multiplicar perquè la gent pogués retirar els fons que tenien estalviats, descapitalitzant encara més els bancs; aquests deixaren de concedir préstecs al consum i a la inversió; les empreses no podien obtenir crèdits dels bancs.

El descens del consum va portar a la caiguda del preu, que varen disminuir un 32% de mitjana entre 1929 i 1932. Els stocks de les empreses varen augmentar de manera espectacular i finalment es van veure obligades a tancar portes, portant així a l'atur un nombre creixent de treballadors.

Als EUA, en tres anys varen desaparèixer 100.000 empreses i 5.000 bancs. La producció mundial va recular un 40% en aquest temps, el comerç internacionall es va col.lapsar i els circuits financers es varen paraitzar, mentre les monedes es devaluaven constantment. La renda nacional dels EUA va passar de 87.000 mil.lions de dòlars a 39.000 mil.lions de 1929 a 1932.

La caiguda de l'activitat industrial va comportar un augment brutal de l'atur, que va ser l'aspecte més colpidor de la crisi: es calcula que al 1932 hi havia ala EUA 13 mil.lions d'aturatds, més del 25% de la població activa.

Al camp molts agricultors es van arruïnar com a consrqüència de l'esfondrament dels mercats agrícoles. Molts pagesos van haver de malvendre les terres i emigrar. L'empobriment es va generalitzar entre les classes baixes i mitjanes, i la nupcialitat i la natalitat varen disminuir espectacularment.

Difusió mundial de la crisi

Els països europeus arrossegaven encara les conseqüències de la guerra i un elevat endeutament , la crisi nord-americana va venir a agreujar la situació.

- a)** La devallada de preus del productes americans va posar en serioses dificultats a gran nombre d'empreses europees i japoneses, que tenien preus més elevats. Molts països exportadors de productes agrícoles (Canadà, Amèrica Llatina, Europa Central) varen veure dràsticament reduïdes les seves vendes a l'exterior (comprar als EUA era molt més barat)
- b)** El retrocés de la demanda nord-americana, va frenar pràcticament la totalitat d'importacions cap aquest país. En tres anys, el comerç mundial va disminuir 2/3.
- c)** La necessitat de numerari per part dels bancs americans, va fer que aquests repatriessin els seus capitals invertits a Europa i a l'Amèrica Llatina, d'aquesta manera es va exportar la crisi bancària. Excepte la Unió Soviètica, que havia quedat fora dels sistema econòmic mundial, es pot dir que la crisi va arribar arreu del món, i tot el sistema mundial d'intercanvis i finances es va esfondrar, entrant en una perllongada depressió de la que no se'n sortiria fins a la Segona Guerra Mundial.

La lluita contra la crisi

La primera reacció dels governs davant la crisi va ser *deixar fer*, d'aquesta manera amb el temps es tornaria a una època de creixement.

Un segon camí va ser el recurs a la *deflació*, que consisteix en limitar el crèdit i limitar les despeses de l'estat, per tal de reduir la massa monetària i així fer baixar els preus. Però reduint les inversions públiques, limitant l'assistència als desocupats i congelant els sous del funcionaris, també disminuïa el consum. Es tractava d'una política que posa l'estabilitat de la moneda per damunt d'altres elements de l'economia.

Finalment, però, la profunditat i persistència de la crisi va fer que la majoria dels governs, abandonant el liberalisme clàssic, es preparessin a intervenir en l'economia.

El New Deal

L'anomenat **New Deal**, iniciat pel president demòcrata americà Roosevelt, va ser el primer gran projecte destinat a resoldre la crisi, duent a terme moltes de les mesures que després va teoritzar l'economista Keynes.

El projecte de Roosevelt es va iniciar amb la creació de la *Tennessee Valley Authority*, gran pla d'obres públiques destinat a crear riquesa en una de les regions més deprimides d'Amèrica. El projecte va tenir un impacte psicològic important, però molts sectors ultraliberals varen criticar fortament el President, considerant intolerable creient que la política intervencionista portaria al socialisme.

Paral.lelament al pla, l'administració americana va iniciar una política de crèdit públic per relançar les inversions. Es cert que això augmentaria la despesa de l'estat, però es confiava en equilibra-ho perquè això portaria un augment del consum i de la inversió privats. Per controlar la massa monetària en circulació i evitar un nou desastre, l'estat va iniciar el control dels bancs i dels establiments de crèdit. La moneda americana va ser devaluada al seu valor real en un 41%.

També es va endegar un pla destinat a millorar el nivell de vida dels agricultors, gràcies a l'augment del preus agraris, i va afavorir la reducció dels stocks agrícoles. En la indústria, va establir una col.laboració amb l'empresa privada per tal de frenar el descens dels preus i els beneficis empresarials. Els ajuts a les empreses tenien com a contrapartides la fixació del salari mínim i la reducció de l'horari laboral a fi de

que minvés l'atur.

Tot i que ha rebut menys atenció, el nou marc de relacions laborals que es va aprovar aquests anys va exercir un paper molt important en la recuperació dels Estats Units. La llei de relacions laborals (*National Labor Relations Act*) del 1933 va dotar els sindicats d'una base legal per desenvolupar la negociació salarial, i el 1935 es va aprovar la llei de creació de la Seguretat Social (*Social Security Act*), per la qual el govern s'implicava en la provisió de les prestacions bàsiques d'atur i assistència als jubilats.

El **New Deal**, si bé no va portar l'economia als nivells anterior a 1929, va portar un cert equilibri i tranquil·litat necessaris per a un relançament posterior.

Les pèssimes condicions de vida del període immediatament posterior a la crisi van atenuar-se, i l'èxode rural es va anar frenat, si bé va persistir un elevat nombre de desocupats.

Les teories econòmiques de Keynes

A partir del *New Deal*, l'economista britànic Keynes, va escriure el 1936, un llibre anomenat *Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner*, que ha esdevingut un clàssic de la teoria econòmica, fins al punt que es pot parlar d'un *capitalisme Keynesià*. En ell, i rebutjant el liberalisme més clàssic, diu que la intervenció de l'estat pot arribar a ser necessària per a equilibrar l'economia.

El seus principis bàsics són:

- a)** Que les crisis no són passatgeres i la recuperació no sorgeix automàticament.
- b)** Que la prosperitat depèn molt més de la inversió que no de l'estalvi.
- c)** Que la inversió no depèn només de les taxes d'interès i dels sous, sino sobretot, del consum i la demanda.

Keynes veu en l'augment de la demanda l'element clau per a sortir de la crisi, per tant defensa la millora de les condicions salarials, per tal d'augmentar la capacitat adquisitiva dels treballadors. Defensava que el deure de l'empresari era invertir, i el del consumidor, consumir. A més, defensava una política fiscal redistributiva que beneficiés els més desfavorits socialment, amb la qual cosa s'estimulava el consum, i això tindria efectes en la producció.

D'altra banda va legitimar el dret de l'estat a invertir a fi d'estimular l'economia, i assolir l'ocupació plena. Finalment, va treure importància als dèficits pressupostaris de l'estat, sempre que es mantinguessin dins uns límits: l'important era que l'estat invertís, ja equilibraria de nou el pressupost amb la reactivació econòmica, que faria augmentar els ingressos fiscal.

TEMA 9: FEIXISME I NAZISME EN ELS ANYS 20 I 30

Democràcies

- S'estenen a Europa després de la I Guerra Mundial
- Entren en crisi a causa de la crisi econòmica: provoca inestabilitat social i política

Gran Bretanya

- Crisi de les indústries tradicionals
- Partició d'Irlanda
- Govern laborista: Canalitza el malestar social

França

- Crisi econòmica
- Moblitzacions obreres
- Front Popular: Radicals, socialistes i comunistes
- Govern del Front Popular

Règims autoritaris

- Dictadures que pretenien restaurar l'ordre: Hongria (1920), Espanya (1923) Polònia, Lituània i Portugal (1926), Àustria (1933), Letònia i Estònia (1934), Grècia, Romania i Bulgària.
- Per la seva transcendència destaquen les dictadures feixista a Itàlia (1922) i nazi a Alemanya (1933).

El feixisme italià

Causas de l'ascens del feixisme a Itàlia

- A partir de 1922, i fins el final de la II Guerra Mundial s'instal·la a Itàlia la dictadura del **Partit Feixista Italià**, liderat per **Benito Mussolini**.
- Causas del sorgiment del feixisme italià:
 - a) Els preus havien pujat molt més que els salaris, i la vida s'havia encarat
 - b) S'estén un ampli moviment de vagues
 - c) S'ocupen terres i fàbriques
 - d) L'exemple de la revolució soviètica havia radicalitzat el moviment obrer; adquireix gran importància el Partit Comunista Italià, liderat per Gramsci.
 - e) Especialment entre la burgesia i les classes mitjanes hi ha el temor a la inestabilitat social o fins i tot a una revolució bolxevic
 - f) Aquestes mateixes classes mitjanes temen perdre la seva posició degut a la crisi
 - g) La monarquia fracassa en la formació d'un govern estable
 - h) Hi ha descontentament a Itàlia per no haver adquirit les anomenades "terres irredemptes" després de la I Guerra Mundial
 - i) Comencen a desconfiar de la democràcia per solucionar la crisi i demanen solucions autoritàries

Formació del Partit feixista Italià

- L'any 1919, Benito Mussolini funda els *Fasci Italiani di Combattimento*, un moviment populista i nacionalista.
- El 1921, els *Fasci* es converteixen en el *Partito Nazionale Fascista* (PNF), que es proclama un fre al comunisme i un instrument per reinstaurar l'ordre econòmic i social.
- El Partit Feixista troba els seus adeptes entre una part de la classe treballadora, però sobretot entre la petita burgesia. Ben aviat rep el suport dels industrials i propietaris de terres.
- Les anomenades "Esquadres feixistes" actuen violentament i impunement contra membres de partits d'esquerra o aquells que consideraven "indesitjables".

La Marxa sobre Roma i el primer govern de Mussolini

- L'agost de 1922, les forces d'esquerra convoquen un ampli moviment de vaga.
- Els feixistes ajuden a mantenir el funcionament d'alguns serveis públics estratègics durant la vaga. Aconsegueixen suport popular
- L'octubre de 1922, milers de feixistes, els anomenats "camises negres" marxen sobre Roma demanant el restabliment de l'ordre, i ocupen diversos edificis públics de la capital.
- Davant la inhibició del rei, **Victor Manuel III** i de l'exèrcit, el govern dimiteix, i el monarca demana a Mussolini que formi govern.

Dictadura feixista

- El 1924 és assassinat el diputat socialista **Matteotti**, que havia denunciat els actes de violència feixista.
- A partir del 1925, s'inicia per part de Mussolini el camí cap a la dictadura.
- La llei Rocco de 1926 prohibeix els partits i sindicats, tret dels feixistes.
- L'any 1929, el parlament és substituït per la **Cambra dels Fasci i de les Corporacions**, un organ consultiu.
- Les autoritats locals i provincials són designades pel govern.
- Es crea un sindicat únic, que abasta obrers i empresaris.
- Es depura l'administració de persones considerades no favorables al règim.
- Es crea una policia política.
- Relacions amb l'Església Catòlica (Mussolini és conscient de la influència del catolicisme a Itàlia): es signen els **Pactes del Laterà** (1929) entre l'estat italià i l'església romana, pels que aquesta reconeix aquell i es crea l'estat del **Vaticà**.
- Expansió colonial: ocupació de territoris a Europa (Illes del Dodecanés, Albània) i a Àfrica (Eritrea, Somàlia, Líbia, Abissínia).

Aliança amb Alemanya

- Itàlia i Alemanya intervenen a la Guerra Civil Espanyola, al costat de Franco
- 1936: Constitució de l'Eix Roma-Berlín, **Pacte Antikomintern**, la internacional comunista.
- El 22 de maig de 1939 es signa el **Pacte d'Acer** entre Hitler i Mussolini, aliança que portarà Itàlia a intervenir en la II Guerra Mundial (Pacte al que s'oposava Ciano, gendre de Mussolini)

Política econòmica del feixisme italià

Característiques:

- Dirigisme estatal
- Recerca de l'autarquia
- Proteccionisme
- Inversions en obres públiques
- Foment de la producció agrària
- Els salaris van disminuir, i el nivell de vida va baixar

El control de la societat per part del feixisme

- El feixisme vol controlar la societat mitjançant la repressió, la propaganda i la prohibició de tota associació que no sigui de caràcter feixista
- Els infants i adolescents s'integren en entitats de caràcter lúdic i d'adoctrinament
- El catolicisme es declara religió oficial
- Es considera que el paper de la dona és la maternitat i la família
- Control dels mitjans de comunicació. El cinema com a instrument de propaganda dels valors feixistes.

Característiques ideològiques del feixisme italià

- Antiliberalisme i contrari a la democràcia; creu en una societat dirigida per un grup restringit; prohibició de partits i sindicats que no siguin els feixistes
- Antisocialista i anticomunista
- Nacionalista i expansionista
- Culte al líder (Mussolini, anomenat *Il Duce*)
- Exaltació de la violència
- Bones relacions amb l'Església Catòlica (a diferència del nazisme alemany), imposició de valors catòlics
- Control de la joventut i de la societat en general: organitzacions d'oci i adoctrinament; control dels mitjans de comunicació
- Considera que el paper de la dona és la maternitat i la família

El nazisme alemany

La República de Weimar

-Després de la I Guerra Mundial i de la caiguda del Káiser Guillem II, Alemanya esdevé una república democràtica, l'anomenada **República de Weimar**, així anomenada per la ciutat on es va promulgar la seva constitució.

-La República de Weimar haurà de fer front a problemes molt greus:

- a) La crisi econòmica derivada de la I Guerra Mundial, el pagament de les reparacions de guerra.
- b) La pèrdua del seu potencial econòmic i militar.
- c) La hiperinflació (1923-24), que va arruinar extenses capes de la població.
- d) els intents revolucionaris de caràcter bolxevic, com al sublevació espartaquista de 1919
- e) els intents de cop d'estat d'origen ultranacionalista: Putsch de la cerveseria de Munich de 1923.

-No obstant, la República de Weimar, de la que el Partit Socialdemòcrata va ser el principal sosteniment, va assolir conquestes socials com l'ampliació de la seguretat social i l'assistència mèdica a la major part de la població.

-La crisi econòmica, que havia arribat a certa estabilitat a mitjans de la dècada del 20, es torna a agreujar al final, especialment després que esclata la crisi de 1929

-El 1932, un de cada tres alemanys situats dins de la població activa estava desocupat, i molts altres amb treballs precaris.

-Els diversos governs de coalició es veuen incapaços de fer front a la crisi; s'implanten polítiques autoritàries.

El Partit Nazi i l'ascens del nazisme

-El 1919 Anton Drexler funda el "Partit Alemany dels Treballadors", de caràcter nacionalista i contrari als Tractat de Versalles i a la política del govern, i al que Hitler s'hi afegeix. En un miting celebrat a Munich el febrer de 1920, Hitler llegeix els programa del partit, on es mesclen antiliberalisme i antisemitisme; el partit passa a anomenar-se **Partit Nacional Socialista Alemany dels Treballadors**, més breument **nazi**.

-Fracassa el *Putsch* de la cerveseria de Munich de 9 de novembre de 1923. Hitler és empresonat; escriu *Mein Kampf* ("La meua lluita").

-El partit nazi comptà amb grups paramilitars, com les Seccions d'Assalt, *Sturmabteilung*, les **SA**, i les Companyies o Esquadres de Defensa, les *Schutzstaffel*, comandades per Eric Röhm, i les SS, que neixen com a guàrdia personal de Hitler i acabaran essent una de les organitzacions més poderoses del partit. El partit nazi no és l'únic que té organitzacions paramilitars, però si el que actuarà amb més violència.

-La crisi econòmica dels anys 30, a la que no poden fer front els diversos governs fa augmentar espectacularment els vots del partit nazi, que es presenta com la solució i pel restabliment de l'ordre. Tot i això, no va arribar mai a obtenir la majoria absoluta en unes eleccions lliures.

L'arribada del nazisme al poder

-El 30 de gener de 1933, dins un govern de coalició, Hitler és nomenat Cancellier del Reich.

-L'incendi del Reichstag, el parlament federal, la nit del 27 de febrer de 1933, proporciona a Hitler els mitjans per obtenir el poder absolut, mitjançant dues lleis: La de l'Incendi del Reichstag i la d'Habilitació. A la pràctica significa la persecució de comunistes, socialdemòcrates i tota mena de dissidents, encara que la prohibició dels partits arribarà més tard. S'obren els primers camps de concentració.

-Després de la mort del president de la República, Hindenburg, l'agost de 1934, Hitler és proclamat *Führer*, a més de ser el canceller del Reich.

La dictadura nazi

-Es prohibeixen tota mena de sindicats i de partits que no siguin el nazi

-S'inicia l'exclusió dels jueus de la vida social, econòmica, cultural i política d'Alemanya; molts són acomiadats, i les organitzacions paramilitars nazis promouen un boicot als negocis amb propietaris jueus. -Hi ha també una persecució a les diverses minories, fins i tots catòlics.

-La nit del 29 de juny de 1934, té lloc l'anomenada **Nit dels Gavinets Llargs** (*Nacht der langen Messer*), on són eliminats Röhm i un bon nombre de SA, considerats dissidents de Hitler dins els partit amb el pretext que preparaven un cop contra el *Führer*; alhora són assassinats també membres d'altres partits.

-Es crea la policia política, la Gestapo, la *Geheime Staatspolizei*, o Policia Secreta de l'Estat. Es generalitza la delació de dissidents (suposats o reals) o crítics al règim, delació que es considera un deure.

-Decrets de puresa racial i fins i tot esterització o supressió encoberta de persones considerades com a "inútils" o una càrrega per l'estat.

Política contra els jueus

- Els nazis varen dur a terme, des de el primer moment, una intensa política contra els jueus, que no obstant feia temps començaven a estar integrats en la societat alemanya.
- Els funcionaris jueus varen perdre el seu lloc, i progressivament foren també expulsats de tots els seus llocs en empreses i institucions culturals.
- Varen anar perdent progressivament la propietat de les seves empreses, que foren "arianitzades", és a dir lliurades a propietaris "aris", i venudes moltes vegades a baix preu.
- S'inicià, per part dels nazis, un boicot contra les empreses amb propietaris jueus.
- Les **Lleis de Nüremberg** de 1935, entre d'altres coses, proclamen la puresa de la raça ària i prohibeixen les relacions o matrimonis entre jueus (que consideren una lacra) i aris. "Creen" una nova "raça" els *Mischlinge* o "mestissos", aquells que tenien un o dos avis jueus.
- La nit del 8 al 9 de novembre de 1938, va esclatar l'anomenada **Nit dels Vidres Trencats** (*Reichskristallnacht*), en la que els nazis varen destruir més de 1.000 sinagogues i 7.000 empreses jueves; 91 jueus foren assassinats, 30.000 detinguts i deportats. Fou un pas crucial en el camí cap a l'Holocaust.

Política econòmica del nazisme

Característiques:

- Dirigisme estatal
- "Arianització" de les empreses, els jueus en són expulsats, i són lliurades a empresaris "aris".
- Tota la producció és sotmesa a les necessitats de la política de rearmament
- Autarquia econòmica; es va arribar al racionament d'alguns productes.
- Necessitat d'expansió territorial, econòmica i demogràfica
- Prioritat de la indústria pesant
- Obres públiques, com les autopistes
- Participació de les grans empreses del capitalisme alemany
- Disminució de l'atur. En foren les causes: la millora de la situació econòmica internacional, la política d'obres públiques i rearmament i la devallada de la natalitat en els anys de la I Guerra Mundial (es van incorporar menys treballadors)

El control social i ideològic

El nazisme vol controlar la societat mitjançant una política de repressió i de propaganda, aquesta dirigida des del Ministeri de Cultura i Propaganda de Goebbles:

- Foment de l'antisemitisme
- Control de tots els mitjans de comunicació
- Control de tota mena d'associacions
- Control de l'ensenyament
- Control de l'església protestant alemanya
- Creació d'una cultura oficial, rebuig de manifestacions artístiques modernes, com l'art abstracte o la música atonal, considerats com a "art degenerat"
- Creació de grups juvenils d'oci, adoctrinament i entrenament paramilitar, com les Joventuts Hitlerianes
- Es considera que el lloc de la dona és la llar i la cura dels fills: *Kinder, Kirche i Küche*.
- Foment de l'orgull racial i la "puresa de raça".

Trets principals del nazisme alemany

- Racisme i nacionalisme, exaltació de la "raça ària" i de la "puresa racial"
- Culte al líder (Hitler)
- Antisemitisme
- Antiliberalisme i contrari a la democràcia
- Anticomunisme i antisocialisme
- Repressió de tota dissidència
- Persecució de minories
- Utilització de la violència
- Militarisme i expansionisme
- Control ideològic de la societat, la cultura, etc.
- Paper de la dona en la llar

Expansió territorial del nazisme

Per a Hitler i el partit nazi, era fonamental una política expansionista, principalment cap a l'est, on a més d'acabar amb el bolxevisme rus, pensava guanyar un territori vital (*Lebensraum*) per a l'aprovisionament de matèries primeres i per l'expansió de la raça alemanya.

- 1935: Annexió del Sarre
- 1936: Constitució de l'Eix Roma-Berlín, **Pacte Antikomintern**, contra la Internacional Comunista

- 1936: Intervenció en la Guerra Civil Espanyola. Inhibició de les democràcies. **Gran Bretanya segueix una política d'apaivagament.**
- Març de 1938: Annexió d'Àustria al Reich (*Anschluss*).
- 29 de setembre de 1938: Invasió dels Sudets txecoslovacs.
- 30 Setembre de 1938: **Pacte de Munic**, hi participen Alemanya, Itàlia, França i Gran Bretanya. Els acords signats el 30 de setembre, accepten l'annexió dels Sudets.
- Març de 1939: Ocupació de Txecoslovàquia. Posteriorment es crearia el Protectorat de Bohèmia i - Moràvia i la República d'Eslovàquia, amb un govern depenent de Berlín.
- Maig de 1939: Pacte d'Acer entre Alemanya i Itàlia.
- Agost de 1939: Pacte Germano-Soviètic de no agressió, afavorit per la inhibició de les democràcies davant Hitler.
- 1 de setembre de 1939: Alemanya envaeix Polònia, poc després Gran Bretanya i França declaren la guerra a Alemanya. Gran Bretanya i França declaren la guerra a Alemanya. **Comença la II Guerra Mundial.**

TEMA 10: LA SEGONA GUERRA MUNDIAL (1939-1945)

La Segona Guerra Mundial es considera el conflicte més devastador del que se'n tingui notícia, pel nombre de víctimes, la seva durada i extensió, la crueltat de les matances, que inclou la Xòà, la intensitat dels combats, el nombre de soldats mobilitzats, la potència destructiva de les armes emprades, el nombre de persones que perderen la seva llar, l'anorreament de ciutats i estructures...

La causa primera de la guerra cal buscar-la en l'expansionisme i el rearmament nazi, reforçada per la feblesa de les democràcies que no van saber o poder aturar a temps aquest expansionisme.

Les conseqüències foren múltiples: humanes, econòmiques, geopolítiques, ètiques...

Abans de Segona Guerra Mundial: L'expansionisme japonès

Les reformes socials i econòmiques iniciades a finals del segle XIX, havien convertit el Japó en una potència industrial. En arribar els anys 30, els seus dirigents consideraven que el país necessitava el seu propi espai per expandir-se, colonitzar i obtenir matèries primeres.

A començaments dels anys 30, Japó havia iniciat la invasió del nord de la Xina, constituint un regne depenent, el de Manxúria o Manxukuo.

La Segona Guerra Sinojaponesa esclatà el 1937 (la primera havia tingut lloc entre 1894 i 1895) i continuà fins al final de la II Guerra Mundial, constituint per part del Japó, un pla per invadir i controlar l'oest d'Àsia. Fou una llarga i sagnant guerra que causà un gran nombre de víctimes humanes.

Causes de la Segona Guerra Mundial

Pel que fa a Europa, cal buscar l'origen de la guerra, com ja hem dit, en l'expansionisme nazi i feixista. La instauració de la dictadura nazi va tenir lloc després d'una profunda crisi econòmica i social a Alemanya, que es ressentia de les imposicions del Tractat de Versalles i de la crisi mundial.

La inhibició de les democràcies davant el rearmament i l'expansionisme nazi, va jugar un paper important també el l'origen del conflicte.

Aquesta inhibició dels països democràtics, l'anomenada **política d'apaivagament**, es pot deure a diversos factors: A) Necessitaven més temps per preparar-se per a una guerra. B) Les poblacions d'aquests països no haguessin acceptat fàcilment entrar en guerra sense un atac directe. C) Els seus dirigents, en aquell moment, temien més l'expansió del comunisme soviètic que del nazisme, i fins i tot podien el considerar un fre per al bolxevisme. D) Creien que una política de concessions, podria contentar Hitler sense necessitat d'anar a la guerra.

-1933: Alemanya abandona la Societat de Nacions com a mostra de la seva oposició a l'ordre instaurat pel Tractat de Versalles.

-Sota el govern nazi, Alemanya durà a terme un accelerat procés de **rearmament**, amb la reimplantació del servei militar obligatori i una economia planificada per a una propera guerra: fabricació d'armament i construcció d'autopistes.

-1935: Alemanya s'annexiona la regió del Sarre, que havia perdut amb el Tractat de Versalles, després d'un referèndum.

-1935: Itàlia envaeix Abissínia amb l'objectiu d'instaurar un imperi colonial.

-1936: Remilitarització de Renània, infringint el Tractat de Versalles.

-1936-1939: Alemanya i Itàlia intervenen a la Guerra Civil Espanyola al costat de Franco.

-1936: **Pacte Antikomintern** (contra l'URSS i el comunisme) entre Alemanya i Japó. El 1937, Itàlia s'incorpora al pacte, i el 1938, Hongria.

-1938: Ocupació i annexió d'Àustria (*Anschluss*), que es converteix en una província del Reich.

-1938: Ocupació dels Sudets txecoslovacs, amb l'excusa que eren perseguits els seus habitants d'ètnia alemanya. En la **Conferència de Munic**, Gran Bretanya i França accepten l'ocupació del territori a canvi que Alemanya no intervingui més a Txecoslovàquia

-1939: Incomplint el que es va acordar, Alemanya ocupa Txecoslovàquia el març de 1939. Es crea el protectorat de Bohèmia i Moràvia dins el Reich alemany i l'estat client d'Eslovàquia.

-1939. Recuperació del Memel, territori prussià que havia estat incorporat a Lituània després de la I Guerra Mundial.

-1939: el mes de maig es signa el **Pacte d'Acer** entre Alemanya i Itàlia.

-1939: **Pacte germanosoviètic** de no agressió i de futura divisió del territori polonès entre els dos estats, a més del control d'Estònia, Letònia, Lituània i Finlàndia per part de Rússia.

-1939: Alemanya reclama l'anomenat "Corredor polonès" amb la ciutat de Danzig, que separaven la Prússia oriental de la resta del país: el govern nazi fa una campanya de propaganda sobre uns falsos maltractaments als habitants d'origen germànic a Polònia.

-L'1 de setembre de 1939, Alemanya envaeix Polònia en una ràpida i sorpresiva ocupació, la "guerra llampec" (*Blitzkrieg*). El dia 3, Gran Bretanya i França declaren a la guerra al Reich. Havia començat la II

Guerra Mundial.

Invasió i ocupació de Polònia

L'ocupació de Polònia per part de la **Wehrmacht**, l'exèrcit alemany, va ser ràpida, amb la utilització dels potents carros de combat *-panzer-* i l'aviació, malgrat la forta resistència dels polonesos, que va continuar durant tota l'ocupació. Les represàlies per part dels invasors foren duríssimes, amb l'incendi de pobles i l'execució d'hostatges, així com de persones que poguessin oferir resistència.

Els aliments estaven racionats, i es feia difícil l'accés a la sanitat.

Polònia va ser repartida entre Alemanya i l'URSS; els territoris a l'oest -Danzig, Posnània, la Silèsia polonesa, foren incorporats al Reich, molts pobladors polonesos foren expulsats de les seves llars i substituïts per colons d'ètnia germànica.

Al centre del país es va crear un territori administrat per un governador alemany, territori anomenat el "Govern General", amb centre a Varsòvia.

Es creen els primers guetos a ciutats com Varsòvia, Lodz o Cracòvia, on s'obliga a viure els jueus en condicions molts dures.

El territori polonès veurà néixer el major camp d'extermini, Auschwitz, i altres com Treblinka.

Desenvolupament de la guerra: els diversos fronts

Les victòries alemanyes inicials es basaven sobretot en el seu armament, el més modern, ja que havia estat fabricat feia poc, i en la invasió ràpida i per sorpresa, la *blitzkrieg*. A llarg termini, la manca de recursos i efectius humans, comparats amb el que disposaven els aliats, fa difícil pensar en una victòria nazi. No obstant, les primeres ocupacions, foren vistes amb simpatia per una part de la població alemanya -i rebutjada per una altra part- degut a la intensa propaganda i també a que eren vistes com una recuperació dels territoris perduts després del Tractat de Versalles.

La "Guerra Llampec": Dinamarca, Noruega, Holanda, Bèlgica i França

Després de Polònia, l'interès del govern nazi es va dirigir a Dinamarca i a la península Escandinava, considerada com a base d'operacions per l'atac a Anglaterra.

Va ser a partir de la primavera de 1940 que es va produir la invasió nazi de Dinamarca i Noruega, mentre que Suècia va restar neutral, però proporcionant ferro al Reich.

El següent objectiu fou l'enemic tradicional: França; però abans l'exèrcit nazi va ocupar Holanda, Bèlgica i Luxemburg. La invasió de França es va iniciar a través de la zona boscosa de les Ardenes, per on en principi semblava impossible pogués circular l'exèrcit alemany, sorprenent així totalment els francesos, que havien concentrat les seves forces en l'anomenada **Línia Maginot**, frontera entre França i Alemanya. Un important nombre de soldats britànics i francesos van quedar encerclats, però van poder ser evacuats en la seva major part cap a Gran Bretanya des de la platja de **Dunkerke**.

Els alemanys van entrar a París els 14 de juny de 1940, i França va ser dividida en dues: una França ocupada, amb una administració nazi, i una França administrada pels francesos, però en realitat sotmesa als dictats de Berlín; tenia la capital a Vichy i amb el mariscal Pétain com a President.

La batalla d'Anglaterra

El primer ministre britànic Chamberlain, que havia dut a terme la política d'apaigament, va haver de dimitir el 1940, i fou substituït per un tradicional enemic de l'expansió nazi, Wiston Churchill.

Hitler va iniciar llavors la guerra contra Gran Bretanya, l'operació anomenada **Lleó Marí**, l'objectiu final de la qual era l'ocupació de l'illa. No era senzill, per la insularitat, perquè els anglesos estaven disposats a resistir, i a més, durant els anys anteriors havien aconseguit perfeccionar el radar, que els permetia localitzar els aparells de la **Luftwafe**, l'aviació alemanya.

S'incià una intensa campanya de bombadejos, en la qual la **RAF**, l'aviació britànica, va desenvolupar un paper fonamental, a canvi del sacrifici de moltes vides.

En el futur desenvolupament de la guerra van adquirir molta importància les tropes vingudes dels antics dominis britànics, com Austràlia, Nova Zelanda o Canadà, i sobretot el suport dels Estats Units, que envià aliments i armes, malgrat el bloqueig alemany.

La guerra marítima va assolir un paper fonamental en la Segona Guerra Mundial, i la potència alemanya en vaixells i submarins era contestada per la dels britànics i després la dels Estats Units.

En intervenir el Japó, la guerra es va estendre a les colònies britàniques, franceses i holandeses del sud-est asiàtic.

La guerra del desert

Egipte, en aquell moment un protectorat britànic, fou atacat a partir del setembre de 1940 per tropes italianes.

Per l'Eix, era bàsic controlar el Mediterrani i el nord d'Àfrica, amb el canal de Suez i el petroli com a objectiu.

El fracàs italià va provocar la intervenció alemanya, amb l'**Afrikakorps**, tropes dirigides pel mariscal

Rommel.

Rommel obtingué alguns èxits inicials, però la llunyania de les bases de subministres i el transport de tropes alemanyes cap a l'est d'Europa, va impedir la victòria a l'Àfrica del Nord.

Finalment, en les dues batalles de **El Alamein** (1942) es va frenar l'avenç alemany vers Egipte, i un exèrcit aliat desembarcat a l'Àfrica francesa va vèncer definitivament Rommel.

Invasió dels Balcans i de Grècia

Mussolini, en veure les victòries de Hitler a França, havia entrat en guerra, i l'octubre de 1940, tropes italianes van invadir Grècia, però foren derrotades.

Això va provocar la intervenció de Hitler als Balcans i a Grècia. Iugoslàvia va ser ocupada en el mes d'abril, després de sufocar butalment un intent d'oposició, i poc després l'exèrcit nazi ocupà Grècia.

La repressió fou duríssima, i les condicions de vida van empitjorar fins als límits en que molts grecs van morir de fam o de malaltia.

Iugoslàvia va desaparèixer com estat, i es va crear un estat de Croàcia dirigit per un partit feixista, la Ustaixa, col.laboracionista amb els nazis.

La dura repressió va incitar l'aparició d'una forta resistència, entre la que va destacar el grup de partisans dirigits per Josip Broz "Tito", futur president de Iugoslàvia.

Els governs aliats del nazisme a l'est d'Europa

Altres estats de l'est d'Europa, Hongria, Romania i Eslovàquia foren estats amb governs titelles del nazisme. Romania, sota la dictadura del general **Antonescu**, compatva amb un actiu grup feixista, la Guàrdia de Ferro; Hongria, dirigida per l'almirall Horty, tenia la el partit de la Creu Fletxada, mentre que a Eslovàquia hi havia un altre grup feixista, el moviment Hlinka. Aquest grups van tenir un paper destacat en la persecució i extermini de jueus.

La guerra contra l'URSS

Malgrat el pacte germanosoviètic de 1939, Hitler feia temps preparava l'invasió de l'URSS, que considerava com un espai vital i una font d'aliments, petroli i minerals bàsica per l'expansió del Reich. A més, suposaria la conclusió d'un objectiu bàsic pel nazisme com era l'eliminació del comunisme, que segons Hitler, era obra de jueus.

El 22 de juny de 1941 es va iniciar la invasió per sorpresa de l'URSS, l'anomenada **Operació Barbarroja**; els nazis consideraven els eslaus com a inferiors, i pensaven en una victòria ràpida.

L'exèrcit alemany ocupà una gran extensió a l'oest de l'URSS: els estats bàltics (Estònia, Letònia i Lituània), Bielorússia, Ucraïna, on es va practicar una política de "terra cremada", amb la destrucció de poblacions senceres.

Es van crear uns anomenats "Grups operatius" (*Einsatzgruppen*) (que tenien com a objectiu l'extermini de la població jueva: homes, dones i nins foren afusellats i llençats en fosses; es calcula que més de mig mil.lió moriren així.

L'atac contra l'URSS es desenvolupà inicialment en tres fronts: Leningrad al nord, Moscú al centre i la zona d'Ucraïna, cap al sud, vers Stalingrad i el Caucas.

No obstant la població i l'exèrcit rus (Exèrcit Roig) resistiren a canvi de nombrosíssimes pèrdues humanes, i els nazis no aconseguiren el seus objectius finals. A més, l'URSS havia aconseguit traslladar la seva producció industrial als Urals o a Sibèria, i comptava amb l'aportació de material nordamericà.

A més de la resistència, l'exèrcit alemany es topà amb les dificultats del duríssim hivern, i la falta de recursos i materials adequats. L'avenç nazi fou aturat a la terrible **batalla de Stalingrad** (agost 1942-febrer 1943), que suposà un punt d'inflexió en la guerra.

Pearl Harbor i la guerra a l'Àsia i al Pacífic

Si bé els Estats Units, amb el seu president Roosevelt no havien entrat directament en la guerra, fins el desembre de 1941, havien ajudat eficaçment la lluita contra el nazisme amb la llei de Préstec i Arrendament, que permetia enviar materials i aliments als països que lluitaven contra el nazisme.

L'atac de l'aviació japonesa contra el port hawaïà de **Pearl Harbor** el 7 de desembre de 1941, amb la destrucció i enfonsament de la flota americana que hi havia, provocà l'entrada directa dels Estats Units en la Segona Guerra Mundial, que a partir d'aquell moment lluitaria tant al front europeu, contra Alemanya, com al Pacífic, contra el Japó.

L'avenç japonès a la Xina, el sud-est asiàtic i al Pacífic fou imparable fins al 1942, extenent-se també a les colònies britàniques, holandeses i franceses: ocupació de Hong Kong, Singapur, Malàisia, Birmania, Indonèsia...arribant fins a les Filipines.

La intervenció americana al Pacífic fou decisiva per aturar el japonès, que van ser derrotats a les batalles del **Mar del Corall** i **Midway** el 1942, i **Guadalcanal** el 1943, batalla aquesta que va constituir un punt d'inflexió en la guerra del Pacífic.

L'arribada dels aliats a Itàlia

Al llarg de 1943 es va evidenciar la superioritat dels aliats en recursos humans, bèl·lics i econòmics. Els esforços del ministre nazi d'armament, Speer, per incrementar la producció no podien evitar la minva del potencial alemany.

A partir de 1943, els aliats van bombardejar ciutats alemanyes (Hamburg, Dresde, Colònia...), causant un nombre ingent de víctimes humanes i destrucció; els bombardejos alemanys sobre ciutats angleses no podien tenir la mateixa efectivitat destructiva. La població alemanya estava farta del govern nazi, i aspirava a que el conflicte s'acabés el més aviat possible, però no era aquesta la intenció del grup que envoltava Hitler.

El juliol de 1943, els aliats, tenint el domini del Mediterrani, van desembarcar a Sicília, i després a la península Itàlica, no sense forta resistència de l'exèrcit alemany.

El rei d'Itàlia, Víctor Manuel III, destituí Mussolini, que va ser empresonat en una fortalesa al nord d'Itàlia. Alliberat pels alemanys, va instaurar una república feixista al nord del país, coneguda com a república de Saló (1943-45)

L'exèrcit nazi, en la seva retirada, causà estralls en la població italiana, que arribà fins a tornar a inundar els pantans pontins, assecats durant l'època de Mussolini, i causant una epidèmia de malària. Els aliats van entrar a Roma el juny de 1944.

La derrota nazi: front occidental

El dia 6 de juny de 1944, els exèrcits aliats angloamericans varen dur a terme el **desembarcament a Normandia**, afavorit per l'avenç soviètic que obligava a desplaçar tropes alemanyes a l'est.

Després de durs combats, els aliats arribaren a París l'agost de 1944, ajudats per una sublevació de la resistència francesa a la ciutat.

La derrota nazi: front oriental

Després de la derrota alemanya a Stalingrad, l'Exèrcit Roig inicià una colla d'ofensives cap a l'oest, recuperant el territori ocupat per l'exèrcit nazi.

L'agost de 1944 es va produir a Varsòvia una sublevació dels polonesos contra l'ocupació nazi, sublevació dirigida per l'anomenat "Exèrcit Nacional Polonès", que volia instaurar un règim democràtic després de la guerra; aquest aixecament va ser aixafat pels ocupants, amb el resultat de 250.000 morts, la majoria civils executats, i la destrucció del 85 per cent dels edificis de la ciutat.

A finals de 1944, l'Exèrcit Roig havia ocupat Romania i Bulgària, mentre els partisans de Tito havien alliberat Iugoslàvia. Immediatament començà l'ofensiva sobre Polònia i Prússia Oriental, deixant l'exèrcit alemany en un caos absolut. En el seu avenç, l'Exèrcit Roig, desitjós de venjança, causà una gran devastació.

El 27 de gener de 1945 es va produir la descoberta i alliberament del camp d'Auschwitz per un grup de soldats soviètics. Molts dels presoners havien estat obligats a marxar cap a l'oest, com en d'altres camps d'extermini, les anomenades "marxes de la mort". A finals de gener, les tropes soviètiques es trobaven a 60 Km de Berlín.

Al febrer, a la conferència de Ialta, Roosevelt, Churchill i Stalin van acordar el repartiment d'àrees d'influència a Europa per després de la guerra. Posteriorment, a Postdam (juliol-agost 1945), Es decidiria la sort d'Alemanya).

Malgrat la derrota imminent, Hitler es negà a rendir-se; els darrers combats van causar un gran nombre de víctimes entre els soldats i la població civil.

Finalment, Hitler es va suïcidar el 30 d'abril de 1945 al búnquer de la cancelleria; dies abans, Mussolini havia estat capturat i executat per la resistència italiana.

L'exèrcit soviètic, comandat per Zukov acabà d'ocupar Berlín l'1 de maig, mentre els aliats acabaven d'ocupar Alemanya, que es va rendir incondicionalment els dies 7 i 8 de maig.

La derrota japonesa

La resistència japonesa al final de la guerra en el Pacífic fou duríssima, entrant en escena els anomenats *Kamikazes*, o pilots suïcides, que va fer la seva primera aparició en la batalla de Leyte, a les Filipines. La recuperació de les Filipines va estar comandada pel general MacArthur.

Malgrat l'avenç americà i els bombardejos sobre ciutats japoneses, el comandament militar i l'emperador no donaven senyals de rendició.

Havent mort Roosevelt el mes d'abril, el nou president, Truman, va valorar la possibilitat de llançar una nova arma: la bomba atòmica.

El 6 i 9 d'agost de 1945, es llançaren sengles bombes atòmiques sobre les ciutats japoneses d'Hiroshima i Nagasaki, demostrant un poder destructiu com mai s'havia vist.

Molts han interpretat que el llançament de la bomba atòmica, a més de tenir el poder d'obligar Japó a rendir-se, era un advertiment a Stalin.

El 2 de setembre de 1945, Japó es va rendir: havia acabat la Segona Guerra Mundial, però no així les seves conseqüències.

Els camps d'extermini i la Xoà

Quan es parla de la Segona Guerra Mundial, el tema dels camps d'extermini i la Xoà, o Holocaust del poble jueu, mereix un capítol apart.

Els camps d'extermini nazi (no confondre amb camps de concentració) eren destinats a posta per matar jueus, gitanos, presoners de guerra, homosexuals, dissidents del règim nazi, etc.

No hi ha notícies en la història que mai s'hagués dut a terme en la història una matança a tant gran escala i amb tanta crueltat, fins al punt d'haver estat qualificada d'"industrial", pels medis tècnics i en cadena que foren emprats. És ben coneguda la utilització del gas i dels crematoris, però les formes d'extermini en massa foren molt diverses.

Encara que en foren víctimes tota mena de persones, la singularitat de la Xoà (sacrifici en que la víctima es consumia pel foc) o Holocaust del poble jueu, rau en que no es dirigia cap a l'extermini individual, sino de tot el poble, només pel fet del seu naixement; aquest també fou el cas dels gitanos.

Els nazis consideraven els jueus com una lacra, enemics del poble "ari" que s'havia d'exterminar d'Europa, sigui per l'expulsió o per l'eliminació física, la "solució final". Es calcula que moriren al voltant de sis mil.lions de jueus.

Les lleis antisemites havien començat ja abans de la II Guerra Mundial, i la "Nit dels vidre trencats" havia acabat d'obrir els ulls a molts sobre la naturalesa de l'antisemitisme nazi. A la Polònia ocupada s'obriren els primers ghettos i nombrosos camps d'extermini, del que Auschwitz-Birkeau en fou en pitjor exemple. Ja hem parlat de l'extemini per afusellament que duguren a terme els "Grups operatius" a les zones ocupades de la URSS, com Ucraïna.

L'extermini dels jueus europeus es va dur a terme d'una manera implacable, en tots els racons de l'Europa ocupada, i fins els darrers moments de la guerra. Presoners de tot arreu arribaven als camps en trens de bestiar segellats, sense aliments ni aigua; molts morien pel camí.

En arribar es feia una selecció dels que podien treballar en les indústries dels camp, i la resta s'enviava a la cambra de gas, els seus cossos eren incinerats; el destí final de tots era la mort, fins i tots els que de moment eren destinats a treballar com a esclaus. Hi havia camps destinats exclusivament a la mort, com Treblinka, Sobibor o Belzec. S'han comptabilitzat 55 camps principals, si bé n'hi havien de menor extensió.

A més de jueus, foren exterminats gitanos, resistents, dissidents, presoners de guerra (especialment soviètics), republicans espanyols, testimonis de Jehovà o senzillament persones que per les seves característiques els nazis consideraven un "perill".

A Polònia, l'abril i maig de 1943 es va produir la sublevació dels jueus del gueto de Varsòvia, reprimida pels nazis.

Conseqüències de la Segona Guerra Mundial

Les conseqüències de la Segona Guerra Mundial foren importants, diverses i s'estenen en el temps.

Humanes: es calcula que moriren entre 50 i 60 mil.lions de persones, a més de les que restaren malaltes o mutilades; acabada la guerra encara continuaren les morts per fam, debilitat física, venjances, etc.

Desplaçament de mil.lions de persones que varen perdre per sempre les seves llars. Els habitants d'ètnia alemanya foren expulsats de territoris on havien habitat durant generacions. Es va incrementar la immigració dels jueus cap a Palestina, malgrat l'oposició britànica.

Econòmiques: destrucció de gran part del teixit econòmic i de les infraestructures dels països on va arribar la guerra.

Territorials: Canvis en el mapa europeu: Estònia, Letònia i Lituània són annexionades per l'URSS, que també obté territoris de Finlàndia i Romania; Alemanya perd la Prússia Oriental i importants regions a l'oest: Silèsia i Pomerània passen a formar part de Polònia; Àustria recupera la seva independència.

Alemanya queda dividida en quatre parts i després en dues: la República Federal Alemanya i la República Democràtica Alemanya (comunista), divisió que perdurà fins els anys 90, i donà origen al "Mur de Berlín".

Polítiques i militars: divisió d'Europa en dues zones d'influència: la que cau sota el domini soviètic (el "Teló d'acer" divideix Europa), amb governs comunistes, i Occident, majoritàriament democràtic. Aquesta divisió influirà en tot el món; la tensió militar i política entre les dues zones d'influència o blocs donarà lloc a l'anomenada "Guerra Freda", que durarà fins el 1989.

El 1945 es constitueix a San Francisco l'Organització de les Nacions Unides (ONU), destinada a resoldre els conflictes per la via pacífica.

S'inicia una carrera armamentística entre les dues superpotències (EUA i URSS) de grans dimensions, que inclou el desenvolupament d'armes nuclears d'una capacitat destructiva mai vista.

Constitució de pactes militars: l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN, constituïda pels EUA i els seus aliats), i el Pacte de Varsòvia (URSS i aliats).

El desig que no hi hagués mai més cap guerra portarà en el futur a la constitució de la Comunitat Econòmica Europea (CEE, avui Unió Europea).

Ètiques i morals : la Segona Guerra Mundial va fer veure clarament la capacitat destructiva de l'ésser humà, i que el món no sempre progressava.

La necessitat de jutjar els responsables es va dur a terme en els Judicis de Nüremberg, en que se

jutjaren els principals jerarques nazis (molts quedaren impunes, i d'altres fugiren), però va quedar en evidència la impossibilitat que tots els responsables foren jutjats.